

Linköpings universitet
HÄLSOUNIVERSITETET

Erfarenheter och uppfattningar vid övergång till-
samt de första åren av daglig verksamhet utifrån unga vuxna
med funktionsnedsättning
- En kvalitativ studie om bemötande och delaktighet

*Experiences and perceptions of the transition to, - and the first
years, of daily activities by young adults with disabilities
- A study of attitude and participation*

Sofie Byhlin

Examensarbete 15 hp (magister)
i Arbetsterapi
Institutionen för medicin och hälsa

2013

Erfarenheter och uppfattningar vid övergång till-
samt de första åren av daglig verksamhet utifrån unga vuxna
med funktionsnedsättning
- En kvalitativ studie om bemötande och delaktighet

*Experiences and perceptions of the transition to, - and the first
years, of daily activities by young adults with disabilities
- A study of attitude and participation*

Sofie Byhlin

Handledare: Pia Käcker

Arbetsplats/Institutionstillhörighet: ISV avdelning HAV, Hälsa Aktivitet Vård

Titel: Erfarenheter och uppfattningar vid övergång till, - samt de första åren av daglig verksamhet utifrån unga vuxna med funktionsnedsättning - En kvalitativ studie om bemötande och delaktighet

Författare: Sofie Byhlin

Handledare: Pia Käcker

SAMMANFATTNING

Introduktion: Personer med funktionsnedsättning betraktas ofta som vård och omsorgstagare och inte som medborgare med samma rättigheter som alla andra. Bemötandet mot personer med funktionsnedsättning beskrivs ofta vara bristfälligt och de tillfrågas sällan om vad de själva vill. Att ha ett arbete är en viktig del av livet och för personer som på grund av funktionsnedsättning ej klarar av arbete inom den öppna arbetsmarknaden, finns daglig verksamhet.

Syfte: Att beskriva unga vuxna personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättnings erfarenheter och uppfattningar om bemötande och delaktighet, när det gäller övergång till samt första åren av daglig verksamhet.

Metod: Data samlades in utifrån intervjuer med 14 personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning mellan 21 och 23 år och som befann sig inom olika typer av daglig verksamhet. Kvalitativ innehållsanalys användes för att analysera data.

Resultat: Deltagarnas erfarenheter och uppfattningar om bemötande visade sig innehålla både bra och mindre bra aspekter. Delaktighet önskas men förutsättningarna är få. Den psykosociala arbetsmiljön framkom som betydelsefull för upplevelsen av sin dagliga verksamhet. I studien framkom också en oro inför framtiden hos flertalet deltagare.

Konklusion: Deltagarna i denna studie uppgav att de vill bli lyssnade på utifrån den vuxna människan som de är. De vill bli bemötta och accepterade utifrån sin person och inte utifrån sin funktionsnedsättning. De vill vara delaktiga och behöver en tillåtande miljö för att få den möjligheten. Det framkommer att personer med intellektuella funktionsnedsättningar har begränsade utvecklingsmöjligheter.

Nyckelord: attityder, arbetsmiljö, lindrig intellektuell funktionsnedsättning, kvalitativ innehållsanalys, arbetsterapi

Title: Experiences and perceptions of the transition to, - and the first years, of daily activities by young adults with disabilities - A study of attitudes and participation

Author: Sofie Byhlin

Supervisor: Pia Käckér

ABSTRACT

Introduction: People with disabilities are often regarded as nursing and care recipients and not as citizens with the same rights as everyone else. The way persons with disabilities are treated is often described as inadequate, and they are rarely consulted about what they want. Having a job is an important part of life and for those who, because of disability, cannot manage the work in the open labour market, there are daily activities.

Purpose: To describe how young adults with mild intellectual disabilities experiences and perceive the way others treat them and how much say they have in the context of transition to, and the early years of, daily activities.

Method: Data were collected from interviews with 14 people with mild intellectual disabilities between 21 and 23 years old who were in various types of daily activities. Qualitative content analysis was used to analyse the data.

Results: The participants' experiences and perceptions of how they are treated were found to contain both good and less good aspects. Participation is considered desirable, but there are few opportunities to exercise it. The psychosocial work environment emerged as important for the experience of their daily activities. The study also revealed a feeling of uncertainty about the future in the majority of participants.

Conclusion: Participants in this study stated that they want to be listened to as the adults they are. They want to be treated and accepted as a person and not based on their disabilities. They want to participate and require an accepting environment in order to have the opportunity. It appears that people with intellectual disabilities have limited opportunities for development.

Keyword: attitudes, work environment, mild intellectual disability, qualitative content analysis, occupational therapy

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	1
2. BAKGRUND	1
2.1 Definition av funktionsnedsättning	1
2.1.1 Intellektuell funktionsnedsättning.....	2
2.2 Arbetsmarknadens utveckling för personer med funktionsnedsättning	3
2.3 Arbetsmarknaden idag för personer med intellektuell funktionsnedsättning	4
2.4 Bemötande.....	5
2.4.1 Bemötande inom arbetsmarknaden	6
2.4.2 Arbetsterapi och bemötande.....	6
2.5 Delaktighet	7
2.5.1 Delaktighet på arbetsmarknaden	8
2.5.2 Hur arbetsterapeuter arbetar med delaktighet	8
3. SYFTE	9
4. METOD	9
4.1 Design.....	9
4.2 Urval.....	10
4.3 Utformande av informationsbrev och intervjuguide	10
4.4 Datainsamling	11
4.5 Dataanalys	12
4.6 Trovärdighet	12
4.7 Etiskt övervägande	13
5. RESULTAT	13
5.1 Bemötande.....	14
5.1.1 Uppfattningar om ett bra bemötande.....	14
5.1.2 Uppfattningar om ett dåligt bemötande.....	14
5.1.3 Förhållningssätt och synsätt	15
5.2 Delaktighet	15
5.2.1 Egen påverkan.....	15
5.2.2 Möjlighet till delaktighet.....	16
5.3 Övergång från skola till sysselsättning	16
5.3.1 Ansökan om daglig verksamhet.....	16
5.3.2 Påbörjad sysselsättning	16
5.4 Psykosocial arbetsmiljö.....	17
5.4.1 Stödjande faktorer	17
5.4.2 Hindrande faktorer	17
5.4.3 Förutsättningar och valmöjligheter	17
5.5 Framtid.....	18
5.5.1 Utvecklingsmöjligheter	18

5.5.2 Rädslor och oro	18
6. DISKUSSION	19
6.1 Metoddiskussion	19
6.2 Resultatdiskussion	20
6.3 Konklusion	24
Omnämmande	25
REFERENSER	26
Bilaga 1	
Bilaga 2	
Bilaga 3	
Bilaga 4	
Bilaga 5	

1. INLEDNING

World health organization, WHO (2011) uppger att personer med funktionsnedsättning inte har samma möjligheter till utbildning och arbete som personer utan funktionsnedsättning. Dessa personer uppges ha sämre sociala och ekonomiska förutsättningar. Trots detta finns förhållandevis få vetenskapliga studier inom området (WHO, 2011). Frågor rörande personer med funktionsnedsättning har dock fått ett ökat fokus genom åren och FN:s standardregler (1993) har haft stor betydelse för funktionshinderspolitiken internationellt och i Sverige samt för utvecklingen av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (DS 2008:23). FN:s konvention (DS 2008:23) utgör en fortsättning på arbetet inom FN för internationella regler om personer med funktionsnedsättnings rätt till delaktighet och jämlikhet. Den anger att alla människor ska kunna delta i arbetslivet på lika villkor.

Målen inom svensk funktionshinderspolitik är jämlikhet, full delaktighet och självbestämmande för den enskilde (Regeringskansliet, 2011). Lindqvist (SOU 1999:21) uppmärksammar i sin bemötandeutredning att det finns stora brister i bemötandet av personer med funktionsnedsättning. Grunden beskrivs vara att personer med funktionsnedsättning betraktas som vård och omsorgstagare och inte som medborgare med samma rättigheter som andra. Vård och omsorg likställs ofta med passivitet och beroende och inte med jämlikhet och delaktighet. Boman och Jönsson (2006) menar att dåligt bemötande även kan stå för osäkerhet då personer gärna kategoriserar andra och söker likheter med sig själva för att känna sig säkra. Lindqvist (SOU 1999:21) anser att attityder till funktionsnedsättningar måste förbättras och rätten till full delaktighet i samhället bör lagstadgas. Bemötandet av personer med funktionsnedsättning är ett ansvar för alla i samhället (SISUS, 2003; SOU 1999:21; Handisam, 2013).

Kjellberg (2010) lyfter fram vikten av att lagstiftningen verkställs i praktiken för att inte bara bli tomma ord. Hon menar också att arbetsterapeuter besitter kunskaper att stödja personer med funktionsnedsättning samt verka för lika rättigheter och ökad delaktighet i samhället. Personer med funktionsnedsättning har historiskt varit en utsatt grupp i samhället med få möjligheter och rättigheter till sysselsättning. Intentionen med denna studie är att lyfta fram personer med intellektuell funktionsnedsättning och intervjua dem för att få fram deras perspektiv på bemötande och delaktighet gällande sysselsättning inom daglig verksamhet.

2. BAKGRUND

2.1 Definition av funktionsnedsättning

Definitionen av funktionsnedsättning har varierats och utvecklats genom åren. De benämningar och definitioner som gäller idag utgår från Socialstyrelsen (2013) där funktionsnedsättning definieras som en nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell förmåga. En funktionsnedsättning kan vara medfödd eller uppstå till

följd av en förvärvad skada samt vara bestående eller övergående. Funktionshinder definieras som den begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till sin omgivning. WHO:s klassifikation, International Classification of Functioning, Disability and Health, ICF utgår från funktionstillstånd och klassificerar funktionsnedsättning som en negativ aspekt av funktionstillståndet. En funktionsnedsättning kan, enligt ICF vara tillfällig eller permanent och kan vara ett uttryck för ett hälsotillstånd, vilket innebär att en person inte måste betrakta sig själv som sjuk. Den positiva aspekten av funktionstillstånd bedöms utifrån en persons förmåga till aktivitet och delaktighet (Socialstyrelsen, 2003).

2.1.1 Intellectuell funktionsnedsättning

En intellektuell funktionsnedsättning beskrivs ofta som en utvecklingsstörning och innebär att förmågan till abstrakt tänkande är nedsatt. En intellektuell funktionsnedsättning innebär framför allt att mer tid behövs för att uttrycka tankar och känslor, att lära sig nya färdigheter samt att förstå andra (FUB, 2013). Dock finns samma grundläggande behov och känslor hos personer med intellektuell funktionsnedsättning, som hos alla människor (Granlund, 2004). American Association on Intellectual and Developmental Disabilities, AAIDD (2013) beskriver intellektuell funktionsnedsättning utifrån svårigheter inom tre olika adaptiva områden; *Konceptuell kompetens* där bland annat läs- och skrivförmåga, hantera pengar samt tidsuppfattning ingår. *Social kompetens* där socialt ansvar, självkänsla, godtrogenhet, nedsatt omdöme, social problemlösning, och förmågan att följa regler ingår. *Praktisk kompetens* innebär aktiviteter i det dagliga livet, yrkesfärdigheter, förflyttningar, rutiner och säkerhetstänkande. Svårigheterna varierar från person till person och hänsyn bör tas till miljön och det kulturella sammanhang som personen befinner sig i.

I den femte amerikanska versionen av Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorder, DSM 5 (2013) ändras Mental Retardation mot Intellectual disability. För att bli diagnosticerad med Intellectual disability ska svårigheter finnas inom tre olika områden; abstrakta färdigheter, sociala färdigheter samt praktiska färdigheter. En intelligenskvot, IK-värde, måste också fastställas ligga under 70. Svårigheterna inom de olika områdena ska ha uppstått under uppväxtåren. ICD-10, som är en internationell klassifikation av diagnoser och är utvecklad av WHO (Socialstyrelsen, 2010) benämner intellektuell funktionsnedsättning som psykisk utvecklingsstörning. ICD-10 antogs 1990 och ny upplaga är under revidering och väntas komma 2015. Indelning av psykisk utvecklingsstörning görs efter IK-värdet även här; IK 50-69 uppges vara lindrig, IK 35-49 uppges vara medelsvår, IK 20-34 uppges vara svår och IK under 20 anges som grav.

I Sverige finns ungefär 38 000 barn, ungdomar och vuxna med diagnos intellektuell funktionsnedsättning (FUB, 2013). I en studie av Svensson och Tideman (2007) framkommer att många unga personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning tar avstånd från benämningen utvecklingsstörning och själva föredrar benämningen intellektuell funktionsnedsättning. Oavsett definition så är alltid människan viktigare än funktionsnedsättningen (SISUS, 2003; Handisam, 2013).

2.2 Arbetsmarknadens utveckling för personer med funktionsnedsättning

Personer med funktionsnedsättning har funnits i alla tider. Under 1920- talet började institutioner byggas med syfte att skydda omvärlden för dessa personer som under den tiden kallades sinnesslöa. Personer med funktionsnedsättning avskärmades från omvärlden, vilket inte ifrågasattes förrän under 1960- talet (Lindberg, 2006). På 1940- talet började dörren öppnas något för att fler personer skulle få arbete genom att arbetsvård lanserades som en metod som skulle hjälpa de *partiellt arbetsföra* till ett produktivt arbete.

”I begreppet arbetsvård har kommittén inrymt alla de åtgärder av förberedande och direkt natur, som kunna anses nödvändiga för att inlemma partiellt arbetsföra i produktionslivet. Arbetsvården omfattar således i huvudsak följande åtgärder, nämligen medicinsk behandling i form av sysselsättnings- och arbetsterapi såsom tillämpning av den nu gängse rörelsebehandlingen, yrkesvägledning, arbetsprovning, åtgärder för utvecklande av den partiellt arbetsföres arbetsförmåga och arbetsskicklighet (yrkesutbildning och arbetsträning) samt åtgärder till tryggnad av den partiellt arbetsföres utkomst”(SOU 1946:24 sid.13).

Under 1950-talet fick svensk industri ett uppsving och bristen på arbetskraft ledde till att personer med funktionsnedsättning började efterfrågas på arbetsmarknaden. Det stora genombrottet inom arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning skedde dock under 1960- talet (Lindberg, 2006). År 1967 kom en omsorgslag som gav rätten till undervisning och sysselsättning för alla personer med intellektuell funktionsnedsättning. År 1968 infördes skolplikt för barn med funktionsnedsättning. Under 1970- talet började handikapprörelsen växa fram och med deras hjälp ändrades definitionen handikapp från att vara kopplat till individen som ett fysiskt fenomen till att bli kopplat till den omgivande miljön som ett socialt fenomen. År 1986 kom en reviderad omsorgslag som tryckte på att personerna skulle få den omsorg de själva ville ha (Lindberg, 2006). Detta ledde fram till att Lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade, LSS (SFS 1993:387) antogs 1994, vilken också är den lag som fortfarande idag ger störst och flest insatser till personer med bland annat intellektuell funktionsnedsättning (Lindberg, 2006). LSS ska garantera goda levnadsvillkor för personer med omfattande och varaktiga funktionsnedsättningar. Personer delas in i tre olika personkretsar utifrån diagnos. Personkrets ett omfattar personer med intellektuell funktionsnedsättning och autism. Personkrets två omfattar personer med medfödd och förvärvad hjärnskada. Personkrets tre omfattar personer med varaktiga fysiska eller psykiska funktionsnedsättningar. Den enskilde ska kunna påverka den hjälp den behöver i sitt dagliga liv. Tio insatser ryms inom lagen som enskilda kan begära. De tio insatserna är; råd och stöd, personlig assistans, ledsagarservice, kontaktperson, avlösarservice, korttidsvistelse, korttidstillsyn, boende barn, boende vuxna samt daglig verksamhet (SFS 1993:387).

I Sverige antogs en nationell handlingsplan för funktionshinderspolitiken år 2000, Från patient till medborgare (Regeringens proposition, 1999/2000:79). I handlingsplanen beskrivs att personer med funktionsnedsättning *skall* ha samma möjligheter, som icke funktionsnedsatta att delta i utbildning och arbetslivet. Dock beskrivs åtgärderna på en *bör* nivå. En uppföljning av den nationella handlingsplanen gjordes år 2010 där man kom fram till att tillgängligheten hade förbättrats i form av

anpassningar av arbetstid, arbetsuppgifter och hjälpmedel. Lönebidragsanställningar och ekonomiska bidrag till arbetsgivare har också utvecklats men personer med funktionsnedsättning kunde fortfarande inte ta del av samhällets alla delar på jämlika villkor. Genom att Sverige under denna period skrivit under FN:s konvention, så har regeringens ansvar förtydligats (Regeringens skrivelse, 2009/10:166).

Regeringen har efter dessa handlingsplaner tagit fram en strategi för genomförande av funktionshinderspolitik 2011-2016 med syfte att ge mer konkreta mål och tydligare uppföljningar. Arbetet runt tillgänglighet och delaktighet uppges behöva bli mer effektivt och nio prioriterade områden har tagits fram, bland annat inom arbetsmarknadspolitiken. En grundläggande utgångspunkt är att alla människors kompetens och vilja till arbete ska tillvaratas, utifrån personens egna förmågor och förutsättningar (Regeringskansliet, 2011).

2.3 Arbetsmarknaden idag för personer med intellektuell funktionsnedsättning

Daglig verksamhet är en insats om sysselsättning enligt LSS (SFS 1993:387). Insatsen kan sökas av personer som inte har möjlighet till arbete eller studier inom den öppna arbetsmarknaden samt omfattas av LSS lagens personkrets ett och två. Personer med intellektuell funktionsnedsättning omfattas av personkrets ett och daglig verksamhet är en av de vanligaste insatserna (Socialstyrelsen, 2011). Daglig verksamhet ges i form av sysselsättning inom anpassad gruppverksamhet tillsammans med andra personer med funktionsnedsättning eller på den öppna arbetsmarknaden, som en individuell placering med stöd av arbetslivskonsulent. Möjligheten att få en individuell placering med stöttning från arbetslivskonsulent finns på flera håll i landet (Socialstyrelsen, 2010). Kirsh, Steriou-Kita, Gewurtz, Dawson, Krupa, Lysaght och Shaw (2009) beskriver att den effektivaste metoden för att få ut personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning i sysselsättning är *supported employment*. Metoden innebär att arbetet förläggs i en reell miljö och stöd ges till arbetsplatsen, medarbetarna samt personen med funktionsnedsättning själv. En viktig tanke är att det är miljön som motiverar. Med beslut om daglig verksamhet finns också möjligheter att söka utbildning via en del folkhögskolor (Socialstyrelsen, 2010).

År 2011 hade 31 000 personer daglig verksamhet enligt LSS (Socialstyrelsen, 2011) vilket är en ökning mot tidigare år. Flera förklaringsmodeller har lyfts fram till detta. Fler barn placeras i särskolan idag mot tidigare och enligt studier har man sett att personer som gått i särskolan ofta utestängs från den öppna arbetsmarknaden. Ytterligare en anledning är att fler personer diagnostiseras idag mot tidigare. Framförallt är det diagnostisering av neuropsykiatriska diagnoser som har ökat, både hos barn och hos vuxna. Arbetsmarknaden har också blivit hårdare och arbetsförmedlingen prioriterar inte personer som omfattas av LSS. (Handisam, 2013; Socialstyrelsen, 2011). De som får daglig verksamhet riskerar att bli kvar då övergång från daglig verksamhet i grupp till individuell placering ej sker automatiskt och övergången till den öppna arbetsmarknaden är nästintill obefintlig (Molin, 2008).

I studier av Olin och Ringsby Jansson (2009) samt Molin (2008) framkommer att en del personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning, som har rättighet till daglig verksamhet, väljer bort den möjligheten då de anser att den bygger på en

diskvalificering. Många unga vill heller inte förknippas med att bli särbehandlade utan vill vara oberoende och leva som alla andra. Då dessa personer ofta har svårt att få arbete inom den öppna arbetsmarknaden med en ordinär anställning riskerar de att hamna utanför arbetsmarknaden om de väljer att inte söka daglig verksamhet. För många unga framstår daglig verksamhet som det sista alternativet när alla andra möjligheter är uttömda (Olin & Ringsby Jansson, 2009; Molin, 2008). Enligt Olin och Ringsby Jansson (2009) kräver det arbetsplatsförlagda arbetet en kvalificering medan daglig verksamhet bygger på diskvalificering.

Achterberg, Wind, De Boer och Frings-Dresen (2009) har sammanställt faktorer för att finna och behålla ett arbete för personer med funktionsnedsättning. Framgångsfaktorer beskrivs vara högre utbildning, att vara man, ha psykosocial stabilitet samt en optimism. Hinder och svårigheter som lyfts fram är motoriska svårigheter, att vara kvinna, låg utbildning samt att ha en intellektuell funktionsnedsättning. Externa faktorer visade sig inte påverka, dock förmodas de vara mycket betydelsefulla. Att ha ett arbete är en viktig del av livet, dock har många personer med intellektuell funktionsnedsättning erfarenheter av diskriminering och dåligt bemötande på sitt arbete (Eria Ping, 2004). Kåhlin och Haglund (2009) lyfter fram en mer positiv sida av daglig verksamhet i sin studie där deltagarna har en lindrig till måttlig intellektuell funktionsnedsättning. Deltagarna i deras studie har en positiv känsla beträffande sitt arbete inom daglig verksamhet och anser att de har gott stöd från sina medarbetare. De är också mer positiva till den stödjande miljö de arbetar i. Framförallt de yngre deltagarna antas ha en mer realistisk bild av sina förmågor, vilket i sin tur tros öka motivationen. Molin (2008) har också i studier kunnat se att en del unga vuxna med måttlig intellektuell funktionsnedsättning som gått från träningskolan direkt till daglig verksamhet kunnat känna tryggheten som daglig verksamhet kunnat ge dem.

2.4 Bemötande

Lindqvist (SOU 1999:21) använder ordet bemötande utifrån olika företeelser och beskriver därför bemötandet om hur vi beter oss mot varandra och om den attityd, inställning och människosyn vi har. Bemötande handlar också om förhållningssätt och om ömsesidig respekt. Bemötande av personer med funktionsnedsättning påverkas av de attityder och värderingar som råder i samhället och blir därför också en fråga om rätten till medborgarskap och kan ses utifrån olika nivåer. Det *kollektiva bemötandet* som regering och riksdag står för regleras med hjälp av lagstiftning då bra bemötande kräver tillgänglighet. Det *organisatoriska bemötandet* står myndigheter för och handlar ofta om hur myndigheter uppfattar och tolkar lagen. Det *individuella bemötandet* handlar om människors förmåga att visa respekt i mötet samt värderingar, vilja och förmåga till inlevelse (SOU 1999:21).

Yazbeck, McVilly och Parmenter (2004) har i sin studie fått fram att attityder mot personer med intellektuell funktionsnedsättning är mer positiva när yngre personer, högutbildade, studenter och omsorgspersonal tillfrågas än när kommuninvånare i allmänhet tillfrågas. Kommuninvånarna uppger att de känner sig obekväma att bo bredvid personer med intellektuell funktionsnedsättning samt även att sitta bredvid dem och prata. Författarna uppger att det är svårt att ändra attityder i samhället men

uppger att det bästa sättet att öka positiva attityder är ökad kunskap och att ha en personlig kontakt. Detta stämmer överens med vad Scior (2011) lyfter fram i sin studie där det framkommer att de flesta människor anger att personer med intellektuell funktionsnedsättning har samma rättigheter i samhället som alla andra men trots detta så ses de som oönskade inom sociala sammanhang. Ålder och utbildningsnivå påverkade attityderna liknande i denna studie. Kontakt med personer med intellektuell funktionsnedsättning tros förändra attityderna till det positiva dock finns bristfälliga vetenskapliga studier som bevisar det, enligt Scior (2011).

Sjöberg (SOU 1998:48) har genomfört intervjuer med personer med funktionsnedsättning där många berättar hur svårt det är att hävda sig i mötet med myndigheter och hur maktlösa de känt sig. Berättelserna om dåligt bemötande handlar mest om situationer där människor söker stöd och hjälp hos myndigheter som har samhällets uppdrag att ge stöd och hjälp. En anledning till detta tros vara att rollen som hjälpsökande ger en särskild utsatthet och att maktförhållandet är ojämnt. När de intervjuade har berättat om sina erfarenheter av bra bemötande har det alltid handlat om att myndighetspersonen har lyssnat och visat respekt för personens syn på sina livsvillkor och behov (SOU 1998:48).

2.4.1 Bemötande inom arbetsmarknaden

WHO (2011) beskriver att bemötande och attityder mot personer med funktionsnedsättning påverkas positivt av att de finns med på den öppna arbetsmarknaden. Genom lagstiftning och ökad kunskap har fler personer idag på flera håll i världen en mer positiv attityd mot personer med funktionsnedsättning inom arbetsmarknaden enligt WHO's World report on disability (2011). Olin och Ringsby Jansson (2009) menar dock att det idag finns ett klimat i samhället som bidrar till att unga personer med funktionsnedsättning får det svårare på arbetsmarknaden. Höga krav och bristande tolerans gör att människor sorteras och kategoriseras som produktiva och icke produktiva. Eria Ping (2004) har intervjuat personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning angående deras erfarenheter av arbetssituationer och i studien framkom att de flesta var oroade över framtiden på grund av nedsatt arbetsförmåga och diskriminering. Att själv kunna påverka förhållanden som berör arbetet samt att få stöd och acceptans från omgivningen beskrevs som framgångsfaktorer.

2.4.2 Arbetsterapi och bemötande

I arbetsterapeutisk litteratur och studier diskuteras bemötande mer som en del av interaktionen mellan arbetsterapeut och klient, i mötet som uppstår. Begrepp som används är therapeutic relationship (Taylor, Lee, Kielhofner & Ketkar, 2011; Palmadottir, 2006; Cole & McLean, 2003) och beskrivs på ett liknande sätt som det Lindqvist (SOU 1999:21) definierar som det individuella bemötandet och som innefattar attityder, inställningar, respekt, människosyn och värderingar. Therapeutic relationship beskrivs på likartat sätt i flertalet studier. Palmadottir (2006) beskriver sju olika dimensioner av termen: oro, riktning, gemenskap, vägledning, koalition, avvisande och avskildhet. Taylor et al. (2011) beskriver termen med ord som kommunikation, känslomässig utbyte, samarbete och partnerskap. Cole och McLean (2003) definierar therapeutic relationship som; *A trusting connection and rapport*

established between therapist and client through collaboration, communication, therapist empathy and mutual understanding and respect (Cole & McLean, 2003, page 44).

Att använda sig själv på ett medvetet sätt i mötet med syfte att försöka optimera sin relation med sina klienter beskrivs som *therapeutic use of self* (Cole och McLean, 2003). Mosey (1986) konstruerade begreppet *use of self* i början på 80-talet och beskrev att samarbetet och bemötandet måste ske utifrån klientens förmågor och motivation. I ”Intentional Relationship Model” beskriver Taylor (2008) arbetsterapeutens användande av sig själv utifrån sex olika förhållningssätt där alla ses som lika viktiga och bör användas utifrån klientens behov och förutsättningar. Att arbeta *förespråkande* är viktigt när klientens rättigheter behöver uppmärksammas och möjligheter till delaktighet saknas. Ett *samarbetande* förhållningssätt föredras då klienten förväntas vara aktiv och görs involverad i sin egen behandling. Ett *uppmuntrande* förhållningssätt används för att inge hopp och mod samt positiv förstärkning. *Instruerande* förhållningssätt används då tydliga instruktioner ges eller då klienten utbildas i något. Ett *problemlösande* förhållningssätt används då problem behöver lösas genom logiskt tänkande. Det *empatiska* förhållningssättet behövs för att förstå klientens perspektiv. Lika viktigt är det att känna och förstå den vi möter. Att vara uppmärksam och förberedd på olika beteenden skapar större möjligheter för en god relation (Taylor, 2008).

Klienter själva beskriver enligt Palmadottir (2006) att den goda relationen visar sig då arbetsterapeuten har en omtanke för sin klient och när klienten känner tillit. Att skapa en god allians framkommer som betydelsefullt för ett lyckat samarbete medan ointresse och överlägsen attityd istället missgynnar relationen. Författaren påpekar vikten av att förändra sitt bemötande utifrån varje klienten (Palmadottir, 2006).

2.5 Delaktighet

Delaktighet utifrån ICF (Socialstyrelsen, 2003) beskrivs som en persons engagemang i en livssituation och bedöms utifrån en persons förmåga till genomförande och kapacitet. Enligt Molin (2004) uppstår delaktighet när en person är i samspel med sin omgivning. Ett samspel utmärks av accepterande och ömsesidighet samt en känsla av tillhörighet. Delaktighet kan vara aktiv och passiv. För att känna delaktighet måste rätt förutsättningar finnas. Dessa kan delas in utifrån interna förutsättningar, som vilja och förmåga till delaktighet samt externa förutsättningar, som tillgänglighet och tillfälle till delaktighet (Molin, 2004).

Arvidsson, Granlund och Thyberg (2008) har i sin studie uppmärksammat att när personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning tillfrågas om vad de anser som delaktighet nämner de engagemang, känslan av tillhörighet och tron på att det är möjligt samt personliga faktorer som positiv självkänsla. Empowerment, att vara oberoende av andra och kunna få fatta egna beslut samt psykologiskt välmående som att kunna ha kompisar och att umgås med dem, framkom också som viktiga faktorer. När personer i deras närhet skattar delaktighet framkommer socialt nätverk, hur och var man bor samt skola, arbete och fritid som påverkandefaktorer till delaktighet. När anhöriga tillfrågas bedöms ofta förmågan att kunna utföra en aktivitet istället för

utförandet och engagemanget, som delaktighet. I studien lyfts kompetensen fram som personer med intellektuell funktionsnedsättning själva besitter med att göra nyanserade beskrivningar av vad delaktighet innebär för dem. De tillfrågas dock sällan vad de själva anser och vill (Arvidsson et al., 2008).

2.5.1 Delaktighet på arbetsmarknaden

Att personer med funktionsnedsättning är delaktiga inom arbetsmarknaden är viktigt av flera anledningar enligt WHO (2011). Genom arbete ökar individens välmående och bidrar till den nationella ekonomin samt till social sammanhållning. Sköld (2006) beskriver att det finns två olika kategorier av strategier för att möjliggöra delaktighet i arbetslivet där det ena handlar om åtgärder inriktade på individen och den andra på åtgärder inriktade på anpassning av miljön. Ökade krav på kompetens och utbildning ställer högre krav på individen idag. Arbetsgivare saknar ofta kunskap om hur man kan förändra och anpassa arbetsuppgifter och arbetsmiljön. Olika funktionsnedsättningar kan kräva olika anpassningar, vilket innebär att kunskap behöver ökas både om funktionsnedsättningar samt om vilket stöd som behövs för att öka delaktigheten för personer med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden (Sköld, 2006). Personer med funktionsnedsättning uppger själva hur betydelsefullt det är att få vara delaktig i att finna en plats på arbetsmarknaden och där igenom få försörja sig själva och bli självständiga (Sthen, 2005).

För många personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning ser möjligheten att få vara delaktig i beslut som rör arbete olika ut (Kjellberg, 2002). Inom arbetet påverkas delaktigheten till stor del av vilken typ av arbete som ska utföras och rutinerna som finns inom verksamheten. Det är också avgörande hur personalens attityder är mot personer med funktionsnedsättning och om de tillåts att själva göra val. Att lyssna och respektera personernas rättigheter att få påverka sin vardag ses som grundläggande för att öka möjligheten till delaktighet (Kjellberg, 2002).

2.5.2 Hur arbetsterapeuter arbetar med delaktighet

Delaktighet är ett centralt begrepp inom arbetsterapi (Kielhofner, 2008; Vessby & Kjellberg, 2010). I The Model of Human Occupation, MOHO (Kielhofner, 2008) ses delaktighet som görandet i aktiviteter och avser engagemang i arbete, lek eller aktiviteter i dagliga livet. Delaktighet innebär inte bara utförandet utan innefattar även den subjektiva upplevelsen och påverkas av personens utförandekapacitet, vanor och intresse samt i vilken miljö aktiviteten utförs i. Delaktighet ses som en interaktion mellan personliga och miljömässiga faktorer och bedöms utifrån personens egen uppfattning och värdering (Kielhofner, 2008). Att bli sedd och lyssnad på samt få bekräftelse på att man duger är faktorer som skapar delaktighet (Sthen, 2005).

Arbetsterapeuters syn på delaktighet och användandet av begreppet varierar och delas in i tre kategorier enligt Vessby och Kjellberg (2010). Den första kategorin av delaktighet ses som en del i att arbeta klientcentrerat då klienten får en aktiv roll i sin egen målsättning. Den andra kategorin av delaktighet ses som ett engagemang i miljön och innebär en interaktion med andra människor i samhället, genom exempelvis arbete. Genom att miljön både kan hindra och stärka möjligheten till

delaktighet ses miljöns betydelse som oerhört viktigt. Den tredje kategorin av delaktighet är en persons engagemang i något de värderar och finner meningsfullt och det är den som vanligast beskrivs som delaktighet inom arbetsterapi.

Att lyssna, kommunicera och göra klienten delaktig är några av de väsentligaste delarna av ett klientcentrerat arbete där klienten själv kommer till tals och görs delaktig i sin egen behandling. Arbetsterapeuten arbetar aktivt med klienten och ser klienten som en kompetent individ och tillsammans skapas mål. För att arbeta klientcentrerat krävs en god relation samt bra bemötande och attityder mellan arbetsterapeut och klient (Sumsion & Law, 2006; Palmadottir, 2006; Sumsion & Lencucha, 2007). Klientens egna värderingar och motivation bestämmer riktning och mål med intervention (Sumsion & Law, 2006). I arbetet med personer med intellektuell funktionsnedsättning så är det dock vanligt att det klientcentrerade arbetet blir en ökad utmaning och delaktigheten blir utifrån personernas egna förmågor i stället för personens egna önsknings (Kjellberg, Kåhlin, Haglund & Taylor, 2012).

I samhället läggs ofta stort fokus på individen att hantera och anpassa sig efter samhällets krav. Mer sällan lyfts samhällets ansvar fram att anpassa kraven efter individen (Mineur, Bergh & Tideman, 2009). Svensson och Tideman (2007) menar att synen på personer med intellektuell funktionsnedsättning måste gå från ett omsorgsinriktat synsätt till ett synsätt där alla utgår från människors egen förmåga att själva utforma sitt liv utan att deras behov av stöd åsidosätts. De beskriver sitt synsätt utifrån empowerment begreppet. *Empowerment innebär att förse människor med resurser, möjligheter, förutsättningar, språk, kunskaper och förmågor för att öka deras kapacitet att bestämma över sin egen framtid och att delta i och påverka livet i deras eget samhälle (sid: 202).* Kjellberg (2010) menar att personer med funktionsnedsättning har samma rättigheter som medborgare som alla andra i samhället. Det finns relativt få studier som beskriver den psykosociala miljön angående delaktighet (Vessby & Kjellberg, 2010) samt överlag finns få studier om unga personer med intellektuell funktionsnedsättning angående övergången mellan gymnasiesärskola och arbetsliv samt arbetslivet i sig (Molin, 2008).

3. SYFTE

Syftet med studien var att beskriva unga vuxna personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättnings erfarenheter och uppfattningar om bemötande och delaktighet, när det gäller övergång till samt första åren av daglig verksamhet.

4. METOD

4.1 Design

En kvalitativ design med individuella intervjuer användes då studien avser att beskriva, förstå och tolka olika fenomen samt hur de uppfattas. Kvalitativ metod används för att systematisera kunskap om fenomen och används ofta för att beskriva

människors erfarenheter (Olsson & Sörensen, 2011). I studien så benämns alla som har intervjuats som deltagare. Den person som tillfrågat deltagarna samt haft en betydande roll i urvalsprocessen beskrivs som informant.

4.2 Urval

Urvalet bestod av unga vuxna med lindrig intellektuell funktionsnedsättning i ålder mellan 21 och 23 år och som beviljats daglig verksamhet enligt 9 § 10 LSS samt hade en pågående sysselsättning under våren 2013 då studien genomfördes. I samråd med informant exkluderas personer som på grund av psykisk ohälsa, annan hälsorelaterad anledning eller sociala omständigheter ej bedömdes kunna delta.

Information angående vilka personer som beviljats daglig verksamhet inom den aktuella kommunen gavs från koordinatören för daglig verksamhet. Koordinatören har till uppgift att hitta rätt plats inom daglig verksamhet för de personer som beviljats insatsen. Information gavs också om diagnos, aktuell sysselsättning och informant. Deltagarna i studien tillfrågades av en informant. Dessa personer var deltagarens arbetshandledare, lärare eller arbetslivskonsulent.

4.3 Utformande av informationsbrev och intervjuguide

Två informationsbrev utformades, ett till informant (bilaga 1) innehållande information om studien och tillvägagångssätt samt ett informationsbrev till deltagarna (bilaga 2) innehållande ett skriftligt samtycke med utförlig information angående studiens syfte, tillvägagångssätt och en förfrågan om de ville medverka. Informationsbrevet till deltagarna utformades till två sidor där deltagarna fick behålla sidan ett med information angående studien och sidan två utformades som ett samtycke där deltagarna ombads skriva sitt namn och sätta ett kryss i en ja ruta eller i en nej ruta och sedan skicka sidan åter till författaren. Deltagarna ombads också att skriva hur de ville bli kontaktade. I både deltagarnas och informanternas informationsbrev beskrevs en definition av begreppen bemötande och delaktighet samt en uppmaning om att begrunda begreppen innan intervjun. Anledningen till detta var att förbereda deltagarna på vad intervjun skulle fokusera på.

En semistrukturerad intervjuguide (bilaga 3) med stöd från Kvale och Brinkmann (2009) upprättades med ett antal huvudfrågor samt följdfrågor. Den kvalitativa forskningsintervjun är ett ämnesinriktat samtal angående intervjupersonens livsvärld och om deras erfarenheter samt hur de uppfattar omvärlden (Olsson & Sörensen, 2011). Intervjuguiden bestod av två teman, ett bemötandetema och ett delaktighetstema, detta för att underlätta för deltagaren under intervjutillfället. De flesta frågorna utformades med en förfrågan om att beskriva erfarenheter och uppfattningar av olika fenomen och händelser. Olika typer av frågor användes och ett område började oftast med inledande frågor och följdes av sonderande- och specificerade frågor, utifrån Kvale och Brinkmanns (2009) rekommendationer. Ett bildstöd i form av två sidor togs fram till intervjuerna för att göra begreppen mer konkreta och för att bibehålla fokus på ämnet samt som stöd i samtalet. En bemötandesida (bilaga 4) med tre piktogrambilder föreställande bemötande, daglig

verksamhet och skola samt en delaktighetssida (bilaga 5) med tre piktogrambilder föreställande delaktighet, daglig verksamhet och skola.

Två personer provintervjuades innan studien, en person inom målgruppen unga vuxna med lindrig intellektuell funktionsnedsättning och en person som ej befinner sig inom målgruppen lindrig intellektuell funktionsnedsättning men nära i ålder. En del förändringar gjordes efter dessa intervjuer. Framförallt så togs ett par generella frågor bort då man lätt hamnade i diskussioner för långt från studiens syfte, som exempelvis ”- vad tänker du på när du hör ordet bemötande respektive delaktighet”? Någon fråga var också en upprepning från föregående fråga, exempelvis efter att ha frågat vad som är viktigt för dem i bemötandet kom en fråga om hur de inte vill bli bemötta? En fråga togs bort då den var direkt ledande: ”-tror du att tjejer och killar bemöts olika”? Bildstödet gjordes också om då ursprungssidorna hade en text med definitionerna av begreppen bemötande och delaktighet på. Texten togs bort efter de två provintervjuerna då svaren till viss del omedvetet togs från den skrivna texten.

4.4 Datainsamling

Informanterna kontaktades och de fick muntlig och skriftlig information om studien och efter diskussion bestämdes att 16 personer skulle tillfrågas. Informanterna ombads tillfråga den deltagare som de hade kontakt med och ge dem ett informationsbrev. Informanten meddelade sedan om de tackat ja eller tackat nej. Efter kontakt med varje deltagare bestämdes tid och plats för intervju. Intervjun genomfördes på deltagarens arbetsplats, på informantens arbetsplats eller i deltagarens hem, allt utifrån önskemål.

Inför varje intervju informerades deltagarna muntligt om studiens syfte och hur resultatet skulle presenteras. Information gavs också angående anonymitet samt intervjuens upplägg. En definition av begreppen bemötande och delaktighet lästes upp och diskuterades kort. Följdfrågor till huvudfrågorna ställdes där deltagarna ombads ge exempel på situationer och att beskriva vad som gjort att de upplevt ett bemötande som bra eller dåligt samt ge exempel på hur delaktiga de ville vara samt vad de ville kunna påverka. Deltagarna gavs också tid för att reflektera över sina svar. Under intervjun förtydligades temana genom att säga att nu börjar intervjun med bemötandefrågor och då togs bemötandesidan (bilaga 4) fram. Efter det gav författaren muntlig information om att tema byttes till delaktighet. Då togs bemötandesidan bort och delaktighetssidan (bilaga 5) lades fram. Intervjuerna tog mellan 13 och 30 minuter att genomföras, de flesta mellan 20-25 minuter. Alla intervjuer utfördes av författaren och endast författaren och deltagaren närvarade under intervjun. Alla intervjuer utom en spelades in då en deltagare sa bestämt ifrån. Den intervjun skrevs för hand så ordagrant som möjligt. De intervjuer som spelades in transkriberades ordagrant av författaren. Långa pauser markerades samt annat som uppfattades kunna påverka analysen som skratt och emotionella uttryck. Dock markerades inte betoningar i intonation. Enligt Kvale och Brinkmann (2009) så finns ingen bestämd regel för hur intervjuer ska transkriberas utan det viktigaste är att vara konsekvent och så detaljerad som syftet kräver.

4.5 Dataanalys

Kvalitativ innehållsanalys med induktiv ansats valdes inför denna studie. Induktiv ansats valdes för att förutsättningslöst kunna analysera texterna. Studien utgår från Graneheim och Lundmans (2004, 2012) beskrivning av kvalitativ innehållsanalys och analysen görs utifrån deras tolkning och struktur. Fokus vid kvalitativ innehållsanalys är att beskriva variationer genom att redogöra för skillnader och likheter. Första steget i analysprocessen var att dela in analysenheten i olika domäner där det framkom vilka områden texterna handlade om samt för att ge en första bild om vad innehållet i texterna handlar om. Sedan togs meningsenheter ut i form av ord och meningar som sedan kondenserades. Detta för att göra texterna kortare och mer lätthanterliga. Efter detta skapades koder för att lyfta innehållet till en högre logisk nivå. Därpå delades koderna in i underkategorier och till slut bildade flera underkategorier kategorier. Dessa kategorier skapade det manifesta innehållet, alltså vad texten säger (Graneheim & Lundman, 2004, 2012). Utifrån den underliggande meningen i kategorierna skapades sedan fem teman. Ett tema har en tolkande ansats och är textens underliggande budskap och kallas för det latenta budskapet (Graneheim & Lundman, 2004, 2012). Analysprocessens tillvägagångssätt illustreras i tabell 1. Ord som uteslutits ur ett citat markerades /.../ utifrån Olsson och Sörensens (2011) rekommendation.

Tabell 1

Meningsenhet	Kondensering	Kod	Underkategori	Kategori	Tema
Man ska väl vara artig /.../ man ska inte vara dum	Artig och snäll	Hur man välkomnar någon	Välkomna	Uppfattning om bra bemötande	Bemötande
Visar att man är intresserad och hälsar ordentligt	Intresserad och hälsar	Visa sig intresserad	Visa intresse	Uppfattning om bra bemötande	Bemötande

4.6 Trovärdighet

Studiens giltighet och tillförlitlighet, alltså hur sanna resultaten är kan bland annat ses genom val av deltagare, antal deltagare samt genom att presentera citat i resultatet (Graneheim & Lundman, 2004, 2012). Enligt Curtin och Fossey (2007) kan högre giltighet fås om noggrann beskrivning av hela studiens tillvägagångssätt och analys görs och då fler metoder används vid datainsamling samt då deltagare är med under dataanalysen. Högre giltighet kan också fås om medforskare finns med under dataanalysen. I denna studie har en noggrann beskrivning gjorts av urval, deltagare, datainsamling, analys samt omständigheter i kontexten. Deltagare har dock i denna studie ej gjorts delaktiga i analysarbetet. Författaren har själv genomfört alla intervjuer, transkriberat och analyserat materialet. Studiens handledare har sedan granskat de nedskrivna intervjuerna och funnits tillhands under analysprocessen. Studiens överförbarhet innebär om resultatet kan överföras till andra grupper och situationer (Graneheim & Lundman, 2004, 2012). Läsare av kvalitativa studier bör kunna avgöra om resultatet kan överföras till en annan kontext med hjälp av en utförlig beskrivning av studien (Graneheim & Lundman, 2004, 2012; Curtin & Fossey, 2007).

Studiens författare har relativt god förförståelse för problembeskrivningen och personer med intellektuell funktionsnedsättning genom tidigare och nuvarande yrkeserfarenheter. Dessa erfarenheter har influerat forskningsprocessen genom att frågornas utformning och relevans bygger på forskning och erfarenhet. Svaren har avlyssnats och analyserats utifrån den största respekt för varje individ och resultatet är baserat på deltagarnas egna erfarenheter och uppfattningar. Forskarens egen delaktighet och erfarenheter bör enligt Curtin och Fossey (2007) lyftas fram och reflekteras. Graneheim och Lundman (2004, 2012) menar också att om vi är öppna med vår förförståelse kan vi upptäcka ny kunskap och förståelse.

4.7 Etiskt övervägande

Richards och Schwartz (2002) belyser etiska aspekter utifrån deltagarens perspektiv. Bland annat påpekar de att frågorna i en intervju kan skapa oro och stress hos deltagare. Deltagarna utsätts för en press då de kanske inte vågar säga nej till att delta i studien samt att de kan uppleva att de lockas till att svara på mer än de tänkt från början. I analysen kan de uppleva att deras svar tas ur sitt sammanhang, vilket kan leda till att de känner sig misstolkade. Slutligen finns alltid en risk att deltagarna identifieras av sig själva eller av andra. Utifrån förståelsen av dessa risker och respekt för deltagarna så skrevs informationsbrevet till deltagarna (bilaga 2) på lättläst svenska och lämnades till deltagarna av en för dem välkänd person. De hade då möjlighet att tacka nej till att delta i studien till den personen. De gav både muntligt och skriftligt samtycke. I informationen framgick studiens syfte och att deltagandet bygger på frivillighet samt att de när som helst kunde avbryta sitt deltagande. Information gavs också muntligt innan intervjun påbörjades. Materialet har behandlats konfidentiellt och har förvarats på ett säkert sätt. Endast författaren samt handledare har haft tillgång till materialet. Information och uppgifter avses endast användas i aktuell studie. Vetenskapsrådets (2002) fyra krav angående informations-, samtyckes-, konfidentialitets- samt nyttjandekrav har därmed tagits i beaktning. Ett kortare samtal har förts med varje deltagare efter att bandspelaren har stängts av för att lyssna om frågorna har väckt andra funderingar. De har också informerats om att de kan höra av sig efter intervjun om de har något ytterligare de vill diskutera.

5. RESULTAT

Sexton personer tillfrågades om att delta i studien varav två personer tackade nej. Sammanlagt deltog 14 personer i studien. Av dem var 10 kvinnor och fyra var män. De var mellan 21 och 23 år. Gemensamt för alla deltagare i studien var att de hade en lindrig intellektuell funktionsnedsättning samt pågående beslut om daglig verksamhet enligt 9 § 10 LSS. Dessa 14 personer hade sin dagliga verksamhet inom olika verksamheter. Fyra personer befann sig inom daglig verksamhet med arbetsliknade uppgifter i grupp. Sex personer befann sig på en individuell placering på den öppna arbetsmarknaden med stöd av kommunens arbetslivskonsulent samt fyra personer befann sig inom en utbildning. Utbildning i denna studie innebar utbildningsformer skapade för personer som beviljats daglig verksamhet. Alla deltagare har kunnat uttrycka sig verbalt, en del har haft lättare att beskriva och hitta

exempel medan en del har haft svårare att tala fritt och behövt fler följdfrågor. Fem teman och 12 kategorier skapades. De presenteras i tabell 2.

Tabell 2.

Teman	Kategorier
Bemötande	<ul style="list-style-type: none"> - Uppfattningar om ett bra bemötande - Uppfattningar om ett dåligt bemötande - Förhållningssätt och synsätt
Delaktighet	<ul style="list-style-type: none"> - Egen påverkan - Möjlighet till delaktighet
Övergång från skola till sysselsättning	<ul style="list-style-type: none"> - Ansökan om daglig verksamhet - Påbörjad sysselsättning
Psykosocial arbetsmiljö	<ul style="list-style-type: none"> - Stödjande faktorer - Hindrande faktorer - Förutsättningar och valmöjligheter
Framtid	<ul style="list-style-type: none"> - Utvecklingsmöjligheter - Rädslor och oro

5.1 Bemötande

5.1.1 Uppfattningar om ett bra bemötande

Hur ett bra bemötande ges beskrevs av deltagarna bland annat handla om hur man hälsar någon välkommen. Positivt är att ta i hand, ge ögonkontakt och lyssna. Det är viktigt att vara snäll, trevlig, artig, glad och vänlig. För att känna sig bemött på ett bra sätt är det viktigt att känna sig accepterad och att bli förstådd samt att personen man möter visar att den är intresserad *att bli förstådd /.../ och att de visar att de är intresserade (D1)*. De upplever också att det är viktigt att personen är ärlig och några deltagare upplever det mycket positivt när personen de möter anstränger sig för att det ska bli bra trots en dålig dag eller stress på jobbet *att man verkligen försöker /.../ om man är trött /.../ eller om man vaknar på dålig sida och ändå försöker...(D7)*. Flera deltagare upplever det också viktigt att bli bekräftade och sedda.

5.1.2 Uppfattningar om ett dåligt bemötande

Ett dåligt bemötande kan ges uttryck i att någon pratar illa om någon, att de är irriterade, inte hälsar, är otrevliga samt visar ett ointresse för personen de möter. De kan vara ointresserade och upplevas som icke närvarande *när man inte lyssnar på varandra och är otrevlig och inte delaktig i samtalet (D7)*. Det kan också handla om att inte vara närvarande i blick eller att inte svara på frågor. Att få ett dåligt bemötande handlar om att inte bli respekterad, accepterad och inte bli tagen på allvar. *Ett dåligt bemötande är när man inte blir tagen på allvar /.../ och inte visar respekt (D13)*. Det dåliga bemötandet uppfattas av många vara situationsbundet och beskrivs uppstå när personerna är stressade och framför allt när de söker hjälp. *Jag kom in i ett rum och hon sa knappt någonting (D14) Det uppstår mest i klasser, i samtal och i vissa kommunikationer /.../ när man söker hjälp och så (D7)*.

5.1.3 Förhållningssätt och synsätt

De flesta kan beskriva att personer med funktionsnedsättning bör bemötas som vem som helst. Om det är en vuxen så ska de bemötas som en vuxen. Man ska dock utgå från personen framför sig och tänka på att vara tydlig och konkret. Flera deltagare beskriver att det ofta daltas med dem och att många pratar med dem som om de vore barn. *Man ska behandla alla lika inte hålla på och dalta /.../ man ska vara sig själv (D14). En del kan ju sitta och dalta och prata som om det vore småbarn /.../ det är ju ändå vuxna personer (D10).* En person beskriver sig kunna bli arg och orolig då hon behandlas på ett respektlöst sätt. Flera betonar vikten av att se människan först och inte funktionsnedsättningen. Alla måste få en chans att visa vad man kan innan man blir dömd. En person berättar att, *- jag är ju som vilken jobbare som helst, bara att jag har en utvecklingsstörning (D2).*

Begreppet brukare är något som flera ser som synonymt med missbrukare, alkoholister och knarkare. *Först tänkte jag missbrukare, men det är jag ju inte... (D8).* En deltagare uppfattar ordet brukare som något som hör hemma i en trädgård. *Brukare det låter som att vi jobbar på någon trädgård./.../ (D10).* En deltagare säger att *-jag har aldrig förstått vad brukare är för något (D10).* Andra uppfattningar om ordet brukare är att det är de som jobbar eller att det betyder att man gör något väldigt ofta eller att man brukar göra något. Flera deltagare har kunnat uttrycka att de tycker att det är fel att ha ett ord för personer med funktionsnedsättning. En deltagare uttryckte att ett ord ger en stämpel och att man på så sätt placerar alla i en grupp. *Den där stämpeln får folks reaktioner om vad de tycker. Man ska inte särbehandla /.../ bara för att man har en diagnos så är man inte sämre på allting (D13).* Flera reagerar på att de blir diskriminerade på grund av sina svårigheter. *Jag vill ju inte bli bemött på ett sämre sätt en vad andra blir men inte heller särbehandlad. Jag vill väl bli bemött på ett normalt sätt (D13).* En deltagare uppger också att en del personer med funktionsnedsättning betar sig hur de vill och skyller beteendet på funktionsnedsättningen. Hon menar att det inte är okej och att det är lättare för samhället att acceptera personer med funktionsnedsättning om de exempelvis får lära sig kompenserande strategier för att hantera ilska och om vad som är rätt och fel att säga.

5.2 Delaktighet

5.2.1 Egen påverkan

Flera deltagare beskriver delaktighet utifrån den egna viljan och den egna insatsen. Att möjliggöra delaktighet beskrivs som att vara tillåtande mot andra, att lyssna, att vara aktiv och att bidra till consensus. Att få säga vad man tycker och få delta i samtalet upplevs som lika viktigt som att lyssna in vad andra säger. *Det är när man deltar i nått och säger sin åsikt och lyssnar på andra och så (D7).* Man kanske gärna vill men upplever själv att man inte kan eller orkar och därför avstår. *När det händer stora grejer och det är mycket folk runt omkring /.../ då kan det vara svårt för mig då jag blir orolig och förvirrad /.../ då kan jag säga att jag vill vara delaktig men att jag inte kan för det blir för mycket (D8).*

5.2.2 Möjlighet till delaktighet

För att vara delaktig så räcker det inte med den egna viljan utan andra personer måste också tillåta det. Att få en chans och få vara med, vara informerad, få uttala sig samt tillåtas vara engagerad upplevs betydelsefullt. Möjligheten till delaktighet måste också finnas. När man inte får vara med och bestämma uppfattas det av flera deltagare som att inte få vara delaktig. Några deltagare beskrev att för att kunna vara delaktig så måste man *få ta del av saker (D4)*. *Jag har svårt för instruktioner och kan då inte vara med i /.../ då är det svårt för mig att vara delaktig (D8)*. Det är viktigt att få vara delaktig utifrån sina egna förutsättningar. Om man inte får veta något kan man inte heller vara med och påverka. Man kan heller inte vara delaktig om man inte blir tillfrågad. En del deltagare upplever det svårt att se hur de ska vara delaktiga om de inte bjuds in och blir tillfrågade.

5.3 Övergång från skola till sysselsättning

5.3.1 Ansökan om daglig verksamhet

De flesta beskriver att det är med hjälp av sina föräldrar de ansökt om daglig verksamhet. *Det är ju föräldrarna som skötte det, så jag vet inte (D6)*. Några berättar att det är lärarna eller annan personal på skolan som hjälpt dem med ansökan. Flera deltagare minns ej hur ansökningsprocessen gick tillväga. Ingen deltagare beskriver att det har varit deras önskemål att få daglig verksamhet eller att det är de själva som ansökt om insatsen. En deltagare beskriver att hon fick vara mycket delaktig då hon fick säga nej om det var något hon inte ville svara på. *De frågade om de fick ställa en massa frågor och sen så fick jag säga nej om det var något jag inte ville svara på (D14)*. De flesta av deltagarna uppger dock att de har varit nöjda med bemötandet och en del har önskat att de fått vara mer delaktiga och flertalet har varit nöjda med att inte vara delaktiga.

5.3.2 Påbörjad sysselsättning

Vid start av sin sysselsättning så framkommer det både positiva och negativa erfarenheter. De positiva handlar om att de kände sig välkomna och att de fått ett bra socialt stöd i form av att de blivit förstådda, fått hjälp och att de uppfattat det som att alla varit positiva att de börjat hos dem. *Jag blev väldigt bra mottagen, från första dagen redan (D3)* *De tyckte att det var kul att jag kom dit (D4)*. Att få en bra introduktion har upplevts som viktigt. Flera har också kunnat uttrycka att de upplevt det positivt då de fått vara med i processen och önska arbetsplats och att få se lite olika verksamheter. *Jag sa vad jag tyckte och hur jag ville ha det (D3)*.

De negativa erfarenheterna vid påbörjad sysselsättning handlar om att arbetsuppgifterna inte var som de hade förväntat sig eller att de har blivit övertalade av någon annan. *Från början nej, det var /.../ som bestämde /.../ jag ville inte och så var det en lärare i skolan som tjatade (D10)*. En deltagare beskrev svårigheten att komma in på ett jobb när man har svårigheter. Han berättar att han tidigare fått höra att han frågat för mycket och jobbat för långsamt och att det lett till att han inte vågar berätta om sina svårigheter. *Jag har aldrig nämnt att jag har svårigheter /.../ det kan väl vara därför det har spruckit några gånger (D13)*. Att inte känna trygghet i början

av sin sysselsättning eller att arbetshandledare och arbetskamrater ej varit trevliga beskrivs också som en dålig start.

Flera deltagare kan också berätta om omställningen att gå från skola till en sysselsättning. *Jag kände mig inte trygg i början men efter några veckor så släppte det mer och mer. Det var sån omställning att gå från skolan och sen plötsligt jobba, det blev liksom, det är ett annat sätt, vad ska jag göra nu, var är mitt schema? (D8).* En deltagare uttryckte att det är bra att det finns daglig verksamhet för de som inte har så lätt för att få arbete *då är det bra att det finns möjlighet att ha det så här (D4).*

5.4 Psykosocial arbetsmiljö

5.4.1 Stödjande faktorer

Det som uppfattas som positivt av flertalet av deltagarna angående sin psykosociala arbetsmiljö är när de känner sig lyssnade på och när det finns någon som bryr sig om och engagerar sig. En god arbetsmiljö påverkade deras mående positivt. Att någon frågar hur de mår när de kommer till jobbet återkommer som viktigt från de flesta av deltagarna. *De är trevliga och frågar alltid hur jag mår /.../ de visar alltid att de bryr sig (D6) De hälsar alltid när jag kommer på morgonen och frågar hur det är och så (D14).* Att det finns en acceptans för funktionsnedsättningen och en förståelse samt att få positiv feedback framkommer också som betydelsefullt. *De kan förklara om jag inte förstår, de blir inte sura /.../ man behöver inte vara rädd för att fråga heller och man kan jobba i sin takt, det är skönt (D13).* Det är också viktigt att få vara med och få framföra sina åsikter samt att få ha önskemål och kunna påverka sin arbetsdag. *När man får säga vad man tycker /.../ och ge förslag (D6).*

5.4.2 Hindrande faktorer

Begränsningar i den psykosociala arbetsmiljön beskrivs vara när de inte får möjlighet att vara delaktiga i sin dagliga verksamhet. Detta beskrivs som att inte få vara med och bestämma och inte kunna påverka sin dag. *När man inte får säga vad man tycker (D3) ibland får vi bara sitta här i flera timmar och inte göra något (D10).* Flera beskriver också hinder i sin arbetsmiljö som att inte bli lyssnad på och att det inte ges möjlighet att uttala sig och att få vara med. En deltagare beskriver att hon upplever att hon inte blir tagen på allvar och att bemötandet inte alltid är så trevligt. *Tycker inte att de tar mig på allvar /.../ de kan vara snäsiga och så /.../ de har svårt att tro på mig (D1).* En deltagare beskriver sina arbetshandledare som *för jävliga* ibland och att det i arbetsklimatet ibland kan finnas en avsaknad av acceptans. En del upplever också att det är arbetshandledarna som bestämmer och att det därför inte är någon idé. *Det är ju arbetshandledarna som bestämmer (D10)*

5.4.3 Förutsättningar och valmöjligheter

De förutsättningar som framkommer för att kunna vara delaktig inom en sysselsättning är att känna till sina rättigheter och att ha valmöjligheter. Bara några av deltagarna tror att de kan och får påverka sina arbetsuppgifter eller arbetstider. *Kanske, kanske inte. Jag har ingen aning (D3).* Några deltagare tror att de kan påverka lite men att de aldrig har försökt. *Det beror på vad man gör tror jag, ibland*

kanske man kan påverka lite på nått, det beror på vad man gör (D9). Några deltagare är säkra på att de inte får vara med och påverka sina arbetsuppgifter eller arbetstider. *Det är de andra som bestämmer (D11).* Endast tre deltagare berättar att de får delta på personalmöten/klassemöten. Elva deltagare uppger att de inte får vara med eller att det inte förkommer några möten. *Jag vill ju vara med /.../ så att jag vet vad som sägs. Jag får inte vara med på dem (D12).* De flesta gav uttryck för att de vill vara med och påverka sin dag. Några vill minska på stress, några vill kunna påverka arbetsuppgifterna, några vill veta mer om vad som händer. En deltagare säger att hon vill påverka så att det blir bättre, så att det blir bra (D1).

De deltagare som har personalmöten/klassträffar upplever detta som mycket positivt. *Ja då håller vi i dem och står vid tavlan och skriver upp det vi tycker och så (D6).* *Vi går igenom hur det känns, hur situationen är i klassrummet och lite schema om vad som händer (D7).* Några deltagare uppger att de inte är intresserade av att delta i några möten och att det inte finns något som de vill förändra eller påverka. Någon uttrycker att det saknas rättvisa i samhället och att det behövs mer förståelse för personer med funktionsnedsättningar. *Vi behöver mer hjälp och stöd (D6).*

5.5 Framtid

5.5.1 Utvecklingsmöjligheter

Alla deltagare uppger att de inte har några utvecklingsmöjligheter på sin dagliga verksamhet. Ingen har erbjudits att gå någon utbildning för att vidareutbilda sig inom sitt område eller för att fördjupa sina kunskaper. Ungefär hälften av alla deltagare ställer sig positiva till att få gå någon utbildning. En deltagare uttrycker att hon *vill gå om det gör skillnad i jobbet och om det blir bättre (D8).* En annan deltagare uttrycker att *det beror på vad det är för utbildningar, kanske inte gå på alla men på någon skulle vara intressant (D5).* Då följdfrågor ställs om de får möjlighet att delta i någon brandutbildning eller hjärt- lunggräddning så svarade alla nej. Ingen av deltagarna i den här studien har heller övat för eventuell brand. De flesta uttrycker dock att de skulle vilja gå på sådana utbildningar om de fick möjlighet.

5.5.2 Rädslor och oro

En framtidsoro som finns hos en del av deltagarna består av olika rädslor. Det framkommer en rädsla för att inte få vara kvar på sin dagliga verksamhet. *Risken finns att jag inte får vara kvar (D13).* En rädsla som beskrivs är att inte duga och leva upp till de förväntningar som finns. Andra rädslor som framkommer är att inte våga byta arbetsplats. *Jag klarar inte av när det blir för mycket, därför blev det typ det här (D9).* En rädsla av att faktiskt vara kvar beskrivs av en deltagare. *Eftersom jag vet att jag inte får nått jobb här så vill jag byta (D5).* Att få en provotid inom en daglig verksamhet uppfattas på olika sätt. En del upplever det jobbigt att *de ska se om jag klarar av det /.../ jag måste bättra mig (D13).* *Jag har min provotid nu och om det funkar bra så får jag vara kvar här (D2).* *Om jag blir anställd så får jag också göra /.../ själv (D12).* En del kan uppleva det jobbigt att få sin prestation bedömd medan någon kan se det som en möjlighet.

6. DISKUSSION

6.1 Metoddiskussion

Att använda en kvalitativ design med intervjuer upplevdes som ett lämpligt val utifrån syftet som var att beskriva unga vuxna personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättnings erfarenheter och uppfattningar om bemötande och delaktighet, när det gäller övergång till samt första åren av daglig verksamhet. ”*Om man vill veta hur människor uppfattar sin värld och sitt liv, varför inte prata med dem? /.../ genom samtal lär vi känna andra och vi får kunskap om deras erfarenheter, känslor och attityder*” (Kvale & Brinkman, 2009, sid. 15). Val av design, område, datainsamling och dataanalys upplevdes som en bra kombination.

Sexton personer tillfrågades om att delta i denna studie och av dem tackade endast två personer nej. En person avstod med anledning av att personen inte ansåg att det spelade någon roll vad hen tyckte i alla fall. Den andra personen som tackade nej hade för avsikt att göra uppehåll av sitt beslut om daglig verksamhet tills vidare och avstod därför även i att delta i denna studie. Att be en person i deras närhet att fråga om de ville delta i studien tror författaren har varit bra då det kan vara lättare att säga nej till en person som man känner. De kunde också presentera studien på ett bra sätt för deltagarna då de känner personerna väl, vilket förmodligen bidrog till att så många tackade ja till att delta i studien.

Provincintervjuerna som gjordes var värdefulla för att få prova intervjuguidens frågor och flera frågor gjordes om utifrån dessa intervjuer. Hur frågor uppfattas är individuellt men efter provincintervjuerna så kunde intervjuguiden följas på liknande sätt i de resterande 14 intervjuerna. Att ha en intervjuguide ger struktur och översikt över de ämnen som avses tas upp under intervjuerna (Kvale & Brinkman, 2009). Att få öppna frågor var dock svårt för vissa av deltagarna och en del följdfrågor fick göras mer konkreta. Antalet frågor som ställdes under intervjun upplevdes lagom och tiden som de flesta intervjuerna tog att genomföra upplevdes också som lagom av deltagarna. De flesta intervjuer tog mellan 20 och 25 minuter att genomföra. Under intervjuernas genomförande användes bildstöd med syfte att underlätta för deltagarna att hålla fokus på intervjun och på temat som avhandlades. Detta upplevde författaren och de flesta deltagarna som positivt.

Att använda sig av en induktiv ansats innebar att förutsättningslöst analysera texterna (Graneheim & Lundmans, 2004, 2012). Då författaren inte ville vara låst att utgå från en förutbestämd modell så upplevdes induktiv ansats relevant. Användandet av kvalitativ innehållsanalys kändes också relevant och gav mycket stöttning under analysprocessen då Graneheim och Lundmans (2004, 2012) redogörelse av modellen var väl beskriven steg för steg och enkel att följa. Samtidigt gavs utrymme att göra egna tolkningar av textens underliggande budskap. Fokus vid kvalitativ innehållsanalys är att beskriva och identifiera variationer (Graneheim & Lundmans, 2004, 2012) vilket passade bra då deltagare från olika typer av daglig verksamhet intervjuades. Under analysprocessen framkommer att svaren till viss del liknar de definitioner som författaren skrev i informationsbrevet (bilaga 2) samt läste upp innan varje intervju. Efter en noggrann läsning av texterna så framkommer det dock att var och en av deltagarna inte gett svar efter definitionerna. Det är i

analysprocessen det framstår som att definitionerna till en del kopierats, när alla svar knyts ihop. Det är svårt att bedöma om definitionerna i informationsbrevet har bidragit till svaren de gav eller om det bara gjort deltagarna mer förberedda. För en del deltagare har begreppen varit helt obekanta och då har de behövt få stöttning i att förstå vad intervjun kommer att handla om. Det var viktigt att alla deltagare skulle få så liknande förutsättningar som möjligt. Även de som ej hört begreppen tidigare förstod innebörden av dem. De deltagare som var bekanta med begreppen sedan tidigare upplevdes kunna beskriva sina uppfattningar och erfarenheter om begreppen på ett lättare sätt.

Forskarens egen delaktighet och erfarenheter bör enligt Curtin och Fossey (2007) lyftas fram och reflekteras. Graneheim och Lundman (2004, 2012) menar att om vi är öppna med vår förförståelse kan vi upptäcka ny kunskap och förståelse. Författaren har god förförståelse av målgruppen och om daglig verksamhet, vilket har upplevts som positivt av författaren och en styrka och säkerhet i att ställa frågor och följdfrågor. Författaren tror också att det kan ha fått deltagarna att känna sig bekväma och accepterade, vilket i sin tur kan ha bidragit till det avslappnade klimatet som rådde under intervjuerna. En risk med god förförståelse skulle kunna vara att objektiviteten inte hålls i analysprocessen. Analysmetodens alla moment har följts steg för steg och intervjutexterna har lästs flertalet gånger så att innebörden tolkats så förutsättningslöst som möjligt. Ytterligare en person granskade de nedskrivna intervjuerna för att öka trovärdigheten. Läsare av kvalitativa studier bör kunna avgöra om resultatet kan överföras till en annan kontext med hjälp av en utförlig beskrivning av studien (Graneheim & Lundman, 2004, 2012; Curtin & Fossey, 2007). Författaren har beskrivit urval, datainsamling och analys så noggrant och öppet som möjligt för att ge läsaren möjlighet att själv värdera trovärdigheten och överförbarheten.

Det går inte att förutse alla etiska aspekter men det kändes viktigt att ha en föreberedelse och förståelse för att frågorna och intervjun kan påverka deltagarnas vardag. Alla intervjuer har genomförts i en miljö som av deltagarna varit bekant och som de själva har valt. Enligt Richards och Schwartz (2002) kan intervjun skapa oro och stress och ett par deltagare i denna studie uppgav att de var lite nervösa, innan intervjun. Störst oro hade de för att uppfatta frågorna fel eller för att svara fel. Författaren upplevde dock att under intervjuns gång så försvann nervositeten. De flesta deltagare som intervjuades har uttryckt en positiv känsla och stolthet av att få bli lyssnade på och uttala sin åsikt. De allra flesta har kunnat uttrycka att det var viktiga och betydelsefulla frågor vilket har stärkt författaren om studiens relevans. Vetenskapsrådets (2002) krav om informations-, samtyckes-, konfidentialitets- samt nyttjandekrav har i denna studie tagits i beaktning och följts med respekt för varje deltagare.

6.2 Resultatdiskussion

Syftet med studien var att beskriva unga vuxna personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättnings erfarenheter och uppfattningar om bemötande och delaktighet, när det gäller övergång till samt första åren av daglig verksamhet. Alla deltagare i studien har varit generösa med att berätta om sina erfarenheter och hur de uppfattar sin dagliga verksamhet angående bemötande och delaktighet. Flera av deltagarna

berättar om att det daltas för mycket med dem och flera upplever att det pratas till dem som om de vore barn. Det framkommer att de vill framföra sina åsikter och de vill påverka sin arbetsdag. De är dock vana vid att arbetshandledaren bestämmer hur deras vardag ska se ut och ifrågasätter därför inte så mycket. Någon uttryckte det som att det är ändå ingen idé och en upplevde att de inte tar henne på allvar när hon försöker framföra sina åsikter. Flera har inte tänkt på att de kan få vara delaktiga och att de har möjligheten att påverka sin dag. Alla deltagare i denna studie var väldigt självkritiska och utgick först från vad de kan och bör göra för att andra ska bli nöjda. Hur andra ska bemöta dem framkom som sekundärt.

Ett bra bemötande enligt deltagarna i denna studie beskrivs utifrån hur människor är i mötet med andra. Att vara trevlig, att hälsa och att lyssna beskrivs som centralt. Att visa sig intresserad och acceptera personen man har framför sig framkommer som en förutsättning för att ett samarbete ska kunna fungera. Ett dåligt bemötande beskrivs som motsatsen och innebär att inte bli respekterad, accepterad och inte bli tagen på allvar. Bemötande kan ses och beskrivas utifrån olika nivåer och framställs av deltagarna i denna studie på liknade sätt som Lindqvist (SOU 1999:21) beskriver som det individuella bemötandet. Det individuella bemötandet handlar om mötet med en annan människa och att då kunna visa respekt, vilja och att ha en förmåga till inlevelse. I arbetsterapeutisk litteratur så lyfts också interaktionen i mötet fram som central för ett lyckat samarbete (Taylor et al., 2011; Palmadottir, 2006; Cole & McLean, 2003). Bemötande utifrån Sundbom och Michailakis (SOU 1998:121) studie där myndighetspersoners uppfattning beskrivs handlar om varför de tror att personer med funktionsnedsättning ofta känner missnöje över det bemötande de får. De tror bland annat att det har att göra med tidsbrist, personalbrist och bristande ekonomiska resurser i den egna organisationen. Inte om de attityder som deltagarna i denna studie beskriver. Enligt Lindqvist (SOU 1999:21) indelning så handlar det då om det organisatoriska bemötandet och inte det individuella bemötandet. Vad ett bra respektive ett dåligt bemötande innebär har alla deltagare i denna studie förmåga till att uppfatta och uttrycka. Om det är det organisatoriska bemötandet som påverkar det individuella eller tvärtom har inte beaktats i denna studie. Ett bra bemötande är viktigt på alla nivåer, så länge vi diskuterar förutsättningarna på samma nivå. Ett bra bemötande på individuell nivå är något vi alla kan påverka och bidra till.

De flesta personer med funktionsnedsättning vill bli sedda som vilken medborgare som helst (Olin & Ringsby Jansson, 2009; Molin, 2008), vilket också deltagarna i denna studie uppger. De uppger att de är vuxna människor och vill bli sedda och behandlade som vuxna människor. De uppger att det är viktigt att först och främst bli sedd för sin person och inte för sin funktionsnedsättning eller som en av deltagarna uttrycker det – *bara för att man har en diagnos så är man inte sämre på allting*. Det är framförallt de adaptiva förmågorna som är nedsatta hos personer med en intellektuell funktionsnedsättning. De har samma grundläggande behov och känslor som alla människor (Granlund, 2004). Att alltid bli sedd och bedömd utifrån sina svårigheter leder oftast till oro och prestationsångest enligt deltagarna i denna studie. Personer med funktionsnedsättning kallas ofta inom kommunala verksamheter för brukare (Socialstyrelsen, 2008). Flertalet personer i denna studie uppger att de associerar ordet brukare med missbrukare och svarar snabbt att de inte är några missbrukare. Många uppger också att de inte vet vad ordet brukare betyder. Att bli kategoriserad och kallad för något som de inte accepterar eller förstår upplevs av de

flesta som ett negativt bemötande. Inom socialtjänsten funderas det nu på om och hur begreppet brukare fortsättningsvis ska användas. De är överens om att begreppet inte är lämpligt att använda på grupp och individnivå och har nu begreppet ute på remiss för att se om bättre ord kan gagna en ökad medverkan för de personer de kommer i kontakt med (Socialstyrelsen, 2013). Att inte bli sedd för sin person och att bli stämplad kan jämföras med begreppet handikappad. I Michailakis rapport (SOU 1998:16) framhåvs att använda handikappad som språkbruk ger en stämpel för personer med funktionsnedsättning. Definitionsmässigt placeras de i en underordnad position. Att stämpla någon som handikappad innebär att människor i omgivningen börjar agera på ett visst sätt. Benämningar är viktiga för den sociala verklighet vi lever i. Att bli kategoriserad är något som försvårar möjligheten att få vara individuell uppger Sthen (2005) bland annat på grund av att personerna då själva måste se sig själva från ett utifrånperspektiv.

Vad delaktighet innebar för deltagarna i denna studie kunde delas in i två kategorier, den egna påverkan och möjlighet till delaktighet. Att vara tillåtande, lyssna, säga vad man tycker och vara aktiv är det som de själva anser att de måste bidra med. Enligt resultatet i denna studie framkommer det att detta endast är möjligt om de befinner sig i en tillåtande miljö där de ges möjlighet till att delta. Även i Sthens (2005) studie ses samma mönster om att det är den sociala miljön som avgör upplevelsen av delaktighet. Många deltagare i denna studie har uppgett att de behöver hjälp att vara delaktiga och att det är svårt att veta hur de ska vara delaktiga om de inte bjuds in och får adekvat stöttning. Några har uppgett att de har svårt att vara delaktiga i stora grupper. Arvidsson et al. (2008) uppger i sin studie att personer med intellektuell funktionsnedsättning sällan blir tillfrågade om vad de tycker och vad de vill. Även Kjellberg (2002) uppger att personer med intellektuell funktionsnedsättning sällan ges möjlighet att få vara delaktiga. Det kan också innebära att det är svårt att se det som ligger utanför sig själva, det abstrakta tänkandet, vilket ofta är en svårighet som personer med intellektuell funktionsnedsättning har (FUB, 2013).

Ingen av deltagarna i den här studien uppger att det har varit de själva som har önskat daglig verksamhet eller ansökt om insatsen. I resultatet framkommer att deltagarna inte vet om sina rättigheter eller att daglig verksamhet inte upplevs tilltalande för dem. I studier gjorda av Olin och Ringsby Jansson (2009) samt Molin (2008) så framkommer det att en del personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning väljer bort möjligheten till daglig verksamhet då de anser att den bygger på en diskvalificering. Att inte känna till möjligheten att söka daglig verksamhet och förstå innebörden av den eller att det är för krångligt att söka insatsen skulle också kunna vara tänkbara anledningar. Olin och Ringsby Jansson (2009) framhåller att många ungdomar inte har tillräcklig kunskap om vad daglig verksamhet kan erbjuda och att information inte ges på ett sätt som lockar dem. Socialstyrelsen (2008) lyfter fram att skolans policy starkt bidrar till hur ungdomarna väljer och om de först ges möjlighet att prova lönebidragsanställning eller om daglig verksamhet är första alternativet. I denna studie ställdes inte frågan om daglig verksamhet har varit deras enda alternativ eller om de även har provat söka en lönebidragsanställning. Socialstyrelsen (2008) förordar att skola och arbetsliv behöver samarbeta mer i en löpande process gällande ungdomarnas möjligheter. Några deltagare i denna studie har också berättat att de inte varit förberedda på skillnaden på förväntningar och krav när de gått från skola till daglig verksamhet. Starten av daglig verksamhet upplevs viktigt och har för flera

varit avgörande om de stannat kvar på sin sysselsättning. Att få relevant information om arbetsplatsen eller utbildningen samt att få träffa någon och diskutera egna och andras förväntningar samt att få ett bra bemötande, uppfattas som viktigt.

I denna studie framkommer det att det är den psykosociala arbetsmiljön inom de olika dagliga verksamheterna som upplevs som mest stödjande och hindrande i hur delaktiga de får vara samt vilket bemötande de får. Det var den psykosociala arbetsmiljön som påverkade deras dag mest och avgjorde hur de trivdes på sin dagliga verksamhet. Den fysiska miljön samt arbetsuppgifterna var inte det primära. Psykosocial arbetsmiljö definieras enligt Lennér Axelson och Thylefors (2005) som samspelet mellan individen och arbetsmiljön. Några personer var mycket nöjda med sin arbetsmiljö framförallt de befann sig på den öppna arbetsmarknaden med stöd av arbetslivskonsulent samt inom en utbildning. De deltagare som berättat att de befann sig i en öppen och tillåtande miljö där det förväntades av dem att uttrycka önskemål och delta i planeringar var också mer positiva. Miljöns betydelse är oerhört viktig för möjliggörandet av delaktighet (Kielhofner, 2008). De som var positiva beskrev sin psykosociala arbetsmiljö utifrån relativt basala faktorer som att någon hälsar på morgonen och frågar hur de mår. Det upplevdes också viktigt att bli sedd och lyssnad på samt att bli accepterad. Butterworth, Hagner, Helm, och Whelley (2000) beskriver den sociala arbetsmiljön som en av den viktigaste faktorn för god arbetsmiljö för arbetstagare både med och utan funktionsnedsättning. De beskriver att den sociala arbetsmiljön främjas av goda relationer och goda möjligheter. Att få möjlighet att vara delaktig och kunna påverka sin vardag och att få ett gott bemötande upplevde inte deltagarna i denna studie som självklart. Dock var dessa faktorer som framkom som önskvärda. I studien framkommer att det finns få chanser att vara delaktig och de flesta tror inte heller att de har någon möjlighet att påverka sina arbetsuppgifter. Några fler tror dock att de kan påverka sina arbetstider något. En god psykosocial arbetsmiljö innebär enligt Hultberg (2007) bland annat rimlig arbetsbelastning, ha inflytande i arbetet och kunna påverka hur arbetet ska utföras. Det handlar också om att ha inflytande över sina arbetstider och få delta i beslut inför förändringar. Det är även viktigt med socialt stöd, uppskattning och att arbetet känns meningsfullt. Endast tre av 11 deltagare får närvara på personalmöten eller klassmöten. Elva deltagare har inget forum där information ges och där det finns möjligheter att uttala sina åsikter och påverka sitt arbete och sin arbetsmiljö. Enligt Socialstyrelsen (2008) ska personer som har en insats genom LSS, som daglig verksamhet innebära kunna vara med och påverka verksamhetens innehåll och form.

Ytterligare en viktig aspekt som framkommer i denna studie är att det finns mycket begränsade utvecklingsmöjligheter för personer med intellektuell funktionsnedsättning som befinner sig inom daglig verksamhet. De deltagare som i studien befann sig inom en utbildning är ej inräknade i denna aspekt. Ingen deltagare i denna studie har haft möjlighet att gå någon kurs eller annan utbildning för att kunna utveckla sig inom sitt område eller för att fördjupa sina kunskaper inom sin sysselsättning. Om deltagarna i denna studie vill utvecklas måste de byta till en annan daglig verksamhet, vilket kan innebära ett byte till ett annat område. Dock så skulle det behöva finnas fler alternativ och valmöjligheter att kunna fördjupa sig inom ett specifikt område. Ett övergripande mål med daglig verksamhet är att utveckla den enskildes möjligheter till den öppna arbetsmarknaden (Socialstyrelsen, 2008). Eria Ping (2004) föreslår att en yrkesutbildning behöver skapas för personer

med intellektuell funktionsnedsättning där de kan få lära sig om sina rättigheter och möjligheter samt förstå innebörden av diskriminering. Ingen av deltagarna i denna studie har genomgått någon brandutbildning eller någon utbildning i hjärt-lungräddning. Alla är dock inte intresserade av att vidareutbilda sig men de flesta önskar dock att det ska finnas möjligheter till det. Alla uttryckte dock en önskan av att få gå en utbildning inom brandsäkerhet samt hjärt-lungräddning. Att inte efterfråga förändring, utbildning eller möjligheter till att påverka kan ligga i svårigheter som diagnosen innebär då en intellektuell funktionsnedsättning ofta medför svårigheter med det abstrakta tänkandet (Granlund, 2004). I en stor kunskapsöversikt som Mineur, Bergh och Tideman (2009) har gjort så framkommer det att personer med intellektuell funktionsnedsättning har begränsade möjligheter att påverka och att ta beslut av centrala områden av sina liv.

Flera deltagare i denna studie förmedlade en oro inför framtiden. Flera var rädda för att inte duga och flera vågade därför inte prova något annat. Att ständigt vara föremål för att bli bedömd för sin prestation skapade också en oro hos flera deltagare. Liknade oro kan ses i en studie av Jahoda, Banks, Dagnan, Kemp, Kerr och Williams (2009) där uppföljningar har gjorts av de som påbörjat en sysselsättning med stöd utifrån supported employment. I deras studie framkommer bland annat att många är oroad för att inte ha de förmågor som krävs samt en oro inför sociala sammanhang. Sthen (2005) uppger att personer med funktionsnedsättning ofta är föremål för åtgärder och att detta skapar en känsla av att inte duga. Flera deltagare i denna studie uppger att de också bär på en oro att inte få behålla jobbet.

6.3 Konklusion

Deltagarna i denna studie vill bli bemötta på ett trevligt sätt och de vill känna sig accepterade och lyssnade på utifrån den vuxna människan som de är. Flera personer i denna studie behöver hjälp med att se och förstå sina möjligheter och rättigheter till delaktighet. De behöver också befinna sig i en tillåtande miljö där möjlighet till delaktighet ges. De flesta av deltagarna får ej möjlighet att delta på personalmöten och har därför inget forum för informationsutbyte. De flesta saknar också utvecklingsmöjligheter inom sitt kunskapsområde och ingen har heller fått gå någon utbildning inom brandsäkerhet eller hjärt- lungräddning. En del deltagare i denna studie trivs oerhört bra på sin dagliga verksamhet medan andra ej trivs alls. Oavsett trivsel känner många en oro inför framtiden. De flesta deltagare i denna studie har svårt att ta plats och att tänka på att de kan få möjligheten att vara med och påverka sina arbetsuppgifter. Många ifrågasätter inte varför andra bestämmer åt dem. I denna studie framkommer det dock att detta är människor som vill berätta och de vill bli lyssnade på. Det många behöver hjälp med är att någon frågar och visar möjligheter.

Resultatet från denna studie tillför kunskaper om hur personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning uppfattar och vilka erfarenheter de har av övergången till samt sin dagliga verksamhet angående bemötande och delaktighet. Resultatet kan därför utgöra en grund för bemötande- och delaktighetsfrågor inom daglig verksamhet. Fler studier skulle behövas för att mer konkret få fram hur de själva vill och kan öka sin delaktighet inom sin dagliga verksamhet. Det skulle också

vara intressant att forska vidare om bemötande, både generellt samt om hur personer med olika funktionsnedsättningar ser på varandra.

Omnämmande

Ett stort tack till alla deltagare i denna studie som har ställt upp och öppenjärtligt berättat om sina uppfattningar och erfarenheter. Tack också till de personer som ställde upp på de provintervjuer som genomfördes. Ni är alla guld värda, glöm aldrig det. Tack också till alla informanter, ni har varit viktiga medhjälpare. Ett stort tack också till Pia för ditt stöd.

REFERENSER

Achterberg, T.J. Wind, H. De Boer A.G.E. M & Frings-Dresen, M.H.W. (2009). Factors that promote or hinder young disabled people in work participation: A systematic Review. *Journal of Occupational Rehabilitation*. 19, 129-141.

American Association on Intellectual and Developmental Disabilities, AAIDD. (2013). Definition of Intellectual Disability. [Elektronisk]. Tillgänglig: http://www.aamr.org/content_100.cfm?navID=21 [2013-04-10]

American Psychiatric Association, APA. (2013). Diagnostic and statistical Manual of Mental Disorder, DSM- 5. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.dsm5org/documents/intellectual%20disability%20Fact%20sheet.pdf>. [2013-07-20]

Arvidsson, P. Granlund, M. & Thyberg, M. (2008). Factors Related to Self-Rated Participation in Adolescents and Adults with Mild Intellectual Disability – A Systematic Literature Review. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*. 21, 277-291.

Boman, A. & Jönsson, A. (2006). Från Individuell anpassning till generell tillgänglighetsförbättring. I: P, Brusén & A, Printz.(red:er), *Handikappolitiken i praktiken. Om nationella handlingsplanen*. (s.105-122). Växjö: Gotia.

Butterworth, J. Hagner, D. Helm, D. & Whelley, T. (2000). Workplace Culture, Social Interactions, and Supports for Transition-Age Young Adults. *Mental Retardation*. 38 (4), 342-353.

Cole, M. & McLean, V. (2003). Therapeutic Relationships Re-Defined. *Occupational Therapy in Mental Health*. 19 (2), 33-56.

Curtin, M. & Fossey, E. (2007). Appraising the trustworthiness of qualitative studies: Guidelines for Occupational Therapists. *Australian Occupational Therapy Journal*. 54, 88- 94.

Eria Ping, YL. (2004). Self- perceived equal opportunities for people with intellectual disability. *International Journal of Rehabilitation Research*. 27, 241- 245

Föreningen för barn, unga och vuxna med intellektuell funktionsnedsättning, FUB. (2013). FUBs hemsida. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.fub.se/>. [2013-01-17]

Förenta Nationernas, FN:s, standardregler 1993. FN:s standardregler. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/01/85/27/90c8d673.pdf>. [2011-03-17]

Förenta Nationernas, FN:s, konvention DS 2008. FN:s konvention om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Stockholm: Socialdepartementet. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/10/19/18/516a2b36.pdf>. [2011-03-17]

- Graneheim, U.H. & Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *NurseEducationToday*, 24,105-112.
- Graneheim, U.H. & Lundman, B. (2012). Kvalitativ innehållsanalys. I. Granskär., M. & Höglund Nielsen, B. *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård*. (Sid 187-201). Lund: Studentlitteratur.
- Granlund, M. (2004). *Vad är intellektuell funktionsnedsättning?* FUB:s forskningsstiftelse ALA och forskningsprogrammet CHILD, IBS Mälardalens högskola.
- Handisam*. (2013). Handisams hemsida. Myndighet för handikappolitisk samordning. [Elektronisk]. Tillgänglig: http://www.handisam.se/Tpl/StartPage_254.aspx [2013-03-17]
- Hultberg, AM. (2007). Ett hälsosammare arbetsliv – Vägledning för goda psykosociala arbetsförhållanden. *Socialmedicinsk tidskrift*. 84 (2), 114-122.
- Jahoda, A. Banks, P. Dagnan, D. Kemp, J. Kerr, W. & Williams, V. (2009). Starting a new job: Social and Emotional Experience of People with Intellectual Disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*. 22, 421-425.
- Kielhofner, G. (2008). *A Model of Human Occupation. Theory and application*. (4th ed.) Baltimore: Williams & Wilkins.
- Kirsh, B. Steriou-Kita, M. Gewurtz, R. Dawson, D. Krupa, T. Lysaght, R. & Shaw, L. (2009). From Margins to mainstream: What do we know about work integration for persons with brain injury, mental illness and intellectual disability? *Work*. 32, 391-405.
- Kjellberg, A. (2002). More or less independent. *Disability Rehabilitation*. 24, 828-840.
- Kjellberg, A. (2010). From patient to participatory citizen: Literature review of disability policy on participation and access in relation to occupational therapy practice. *WFOT bulletin*. 61, 32-38.
- Kjellberg, A. Kåhlin, I. Haglund, L & Taylor, R. (2012). The myth of participation in occupational therapy: reconceptualizing a client- centred approach. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*. 19, 421-427.
- Kvale, S. & Brinkman, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Andra upplagan. Översättning Sven- Erik Torhell. Lund: Studentlitteratur.
- Kåhlin, I. & Haglund, L. (2009). Psychosocial Strengths and Challenges Related to Work Among Persons With Intellectual Disabilities. *Occupational Therapy in Mental Health*. 25, 151-163.

- Lennéer Axelsson, B. & Thylefors, I. (2005). *Arbetsgruppens psykologi*. Stockholm: Natur och Kultur
- Lindberg, L. (2006). Från Individuell anpassning till generell tillgänglighetsförbättring. I: P, Brusén & A, Printz.(red:er), *Handikappolitiken i praktiken. Om nationella handlingsplanen*. (s.19-33). Växjö: Gotia.
- Lindqvist, B. (1999). SOU 1999:21: Lindqvist nia- nio vägar att utveckla bemötandet av personer med funktionsnedsättning. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/sb/d/402/a/22614> [2013-01-15]
- Michailakis, D. (1998). SOU 1998:16: När åsikter blir till handling. En kunskapsöversikt om bemötande av personer med funktionsnedsättning. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/sb/d/403/a/22903> [2013-01-15]
- Mineur, T. Bergh, S. & Tideman, M. (2009). *Livssituationen för unga vuxna med lindrig utvecklingsstörning – en kunskapsöversikt baserad på skandinaviskt forskning 1998- 2009. FOU – rapport 2009- 01*. Handikapp & Habilitering. Stockholms läns landsting
- Molin, M. (2004). Delaktighet inom handikappområdet – en begreppsanalys. I: A, Gustavsson. (red), *Delaktighetens språk*.(s.61-81). Lund: Studentlitteratur.
- Molin, M. (2008). *Delaktighet i olika världar – om övergången mellan gymnasiesärskolan och arbetsliv*. Högskolan i Väst, rapport 2008:2
- Mosey, AC. (1986). *Psychosocial components of occupational therapy*. Rawen Press: New York.
- Olin, E. & Ringsby Jansson, B. (2009). *Unga med funktionshinder på väg ut i arbetslivet, en utmaning för välfärdssystemet. FoU i Väst*. Rapport 1: 2009.
- Olsson, H. & Sörensen, S. (2011). *Forskningsprocessen, Kvalitativa och Kvantitativa perspektiv*. Tredje upplagan. Kina: Liber.
- Palmadottir, G. (2006). Client-therapist relationships: Experiences of Occupational Therapy Clients i Rehabilitation. *British Journal of Occupational Therapy*. 69 (9), 394-401.
- Regeringens proposition 1999/2000:79*. Från patient till medborgare: en nationell handlingsplan för handikappolitiken. Stockholm: Socialdepartementet. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c4/14/78/e9da3800.pdf>. [2011-03-17]
- Regeringens skrivelse 2009/2010:166*. Uppföljning av den nationella handlingsplanen för handikappolitiken och grunden för en strategi framåt. Stockholm: Socialdepartementet. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/14/31/34/143609e0.pdf>. [2011-03-17]

- Regeringskansliet.* (2011). En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011-2016. [Elektronisk]. Tillgänglig: www.regeringen.se/sb/d/14025/a/171269 [2013-05-05]
- Richards, HM. & Schwartz, LJ. (2002). Ethics of qualitative research: are there special issues for health services research? *Family Practice.* 19, 135-139.
- Scior, K. (2011). Public Awareness, attitudes and beliefs regarding intellectual disability: A systematic review. *Research in Developmental Disabilities.* 32, 2164-2182.
- SFS 1993:387. *Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade.* Stockholm: Socialdepartementet.
- Sjöberg, M. (1998). SOU 1998:48: Kontrollerad och ifrågasatt. Intervjuer med personer med funktionsnedsättning. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/sb/d/403/a/24508> [2013-01-15]
- Sköld, (2006). Delaktighet i arbetslivet. I: P, Brusén & A, Printz.(red:er), *Handikappolitiken i praktiken. Om nationella handlingsplanen.* (s.123-136). Växjö: Gotia.
- SISUS. (2003). *Om bemötande av människor med funktionsnedsättning, ett nationellt program för att öka kompetensen om bemötande.* Leanders Grafiska AB.
- Socialstyrelsen.* (2003). Klassifikation av funktionstillstånd, funktionsnedsättning och hälsa. ICF. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen.* (2008). Daglig Verksamhet enligt LSS, en kartläggning. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2008/2008-131-22> [2013-01-15]
- Socialstyrelsen.* (2010). Internationell statistisk klassifikation av sjukdomar och relaterade hälsoproblem- systematisk förteckning, ICD-10-SE. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/klassificeringochkoder/laddaner>. [2013-07-20]
- Socialstyrelsen.* (2010). På tröskeln. Daglig verksamhet med inriktning på arbete. [Elektronisk]. Tillgänglig: [2013-01-15]
- Socialstyrelsen.* (2011). Insatser enligt LSS. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18661/2012-3-34.pdf> [2013-02-15]
- Socialstyrelsen.* (2013). Begreppet brukare ut på remiss. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/nyheter/2013februari/begreppetbrukareutparemiss> [2013-03-17]

Socialstyrelsen. (2013). Funktionsnedsättning och Funktionshinder, användning av begreppen. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/2013/se/fragorochsvar/funktionsnedsattningochfunktion> [2013-02-15]

SOU (1946:24) Förslag till effektiviserad kurators och arbetsförmedlingsverksamhet för partiellt arbetsföra. [Elektronisk]. Tillgänglig: http://weburn.kb.se/metadata/735/SOU_8231735.htm [2013-05-18]

Sthen, E. (2005). Delaktighet eller utanförskap. Upplevd delaktighet i olika livssituationer bland unga vuxna med funktionsnedsättning. Stockholms läns landsting. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.publicerat.habilitering.nu/sll/export/sites/sll/downloads/2005-04-delaktighet-eller-utanforskap.pdf> [2013-02-01]

Sumsion, T & Law, M. (2006). A review of evidens on the conceptual elements informing client-centred practice. *Canadian Journal of Occupation therapy*. 73 (3), 153-162.

Sumsion, T. & Lencucha, R. (2007). Balancing Challenges and Facilitating Factors when Implementing Client- Centred Collaboration in a Mental Health Setting. *British Journal of Occupational Therapy*. 70 (12), 513-520.

Sundbom, L. & Michailakis, D. (1998). SOU 1998:121: Arbetsförhållanden och attityder, professionellas möte med personer med funktionsnedsättning. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/sb/d/403/a/23245> [2013-01-15]

Svensson, O. & Tideman, M. (2007). Motvård, motståndsidetitet och empowerment bland personer med intellektuella funktionsnedsättning. *Socialmedicinsk tidsskrift*. 84, 193- 204

Taylor, R. (2008). *The Intentional Relationship, Occupational therapy and use of self*. Philadelphia: F.A Davis Company.

Taylor, R. Lee, SW. Kielhofner, G & Ketkar, M. (2011). Therapeutic Use of Self: A Nationwide Survey of Practitioners attitudes and experiences. *American Journal of Occupational Therapy*. 63, 198-207.

Vessby, K. & Kjellberg, A. (2010). Participation in occupational therapy research: a literature review. *British journal of Occupational Therapy*. 37 (7), 319-326.

Vetenskapsrådet. (2002). Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> [2013-05-17]

World health organization, WHO. (2011). World Report on Disability. [Elektronisk]. Tillgänglig: www.who.int [2013-03-17]

Yazbeck, M. McVilly, K. & Parmenter, TR. (2004). Attitudes Toward People with Intellectual Disabilities – An Australian Perspective. *Journal of Disability Policy Studies*. 15 (2), 97- 111.

Hej

Bilaga 1

Jag heter Sofie Byhlin och arbetar som arbetsterapeut på XXXXXX. Jag håller på med min magisterstudie och är mycket intresserad av hur unga vuxna med funktionsnedsättningar och som har beviljats daglig verksamhet, upplever bemötande och delaktighet. Framför allt runt situationer som berör arbete och studier. Jag vill därför intervju dem själva för att få fram deras erfarenheter och uppfattningar.

Begreppen bemötande och delaktighet kan definieras lite olika, jag har valt dessa definitioner att utgå ifrån: **Bemötande** handlar om hur vi beter oss mot varandra, om den attityd, inställning och människosyn vi har. Bemötande handlar också om förhållningssätt och om ömsesidig respekt. **Delaktighet** handlar bland annat om engagemang, att tillhöra något och att vara accepterad och att få vara med och bestämma och samspela med andra.

Jag har ett önskemål och en förfrågan att du frågar

Om han/hon vill delta i min studie.

Studiens inklusionskriterier är de som ingår i LSS lagens personkrets 1 och har beslut om daglig samt befinner sig mellan 21 och 23 år. Deltagandet i den här studien är frivilligt, vilket innebär att de själva får bestämma om de vill vara med eller inte och de kan när som helst meddela mig att de inte vill vara med längre.

Om den tillfrågade tackar ja till att delta i studien så vill jag att du ber dem läsa informationsbrevet till deltagare, be dem **kryssa i JA- rutan** och att de skriver sitt namn och telefonnummer alternativt e-post, så att jag kan kontakta dem och boka en tid för intervju.

Om den tillfrågade tackar nej så vill jag att de **kryssar i NEJ- rutan** och skriver sitt namn så att jag vet vem jag inte ska ringa till.

Skicka eller ge mig sedan pappret som underskriften finns på, alltså sidan 2 och låt dem själva behålla sidan 1. Läs gärna själv igenom informationspappret till deltagarna så att du vet hur intervjuerna kommer att gå till

Ett stort tack för din hjälp, det betyder mycket för mig!

Hör av dig om du undrar över något.

Med vänliga hälsningar

Sofie Byhlin

Leg. arbetsterapeut

Mitt telefonnummer är XXXXXX

Min e-post adress är XXXXXXXXXXXXX

Min handledare heter Pia Käcker och om du vill kontakta henne kan du göra det på telefon XXXXXXXX
skicka e-post till XXXXXXXX

Hej,

Bilaga 2

Här kommer en förfrågan om du vill vara med i en forskningsstudie. Jag heter Sofie Byhlin och arbetar som arbetsterapeut på XXXXXX. Anledningen till att jag tar kontakt med dig är att jag håller på med ett forskningsstudie för unga vuxna som har beviljats daglig verksamhet. **Syftet är att få höra era erfarenheter och uppfattningar om bemötande och delaktighet inom arbete och sysselsättning.** Jag hoppas att den här studien kan lyfta fram hur ni själva vill vara delaktiga och hur ni vill bli bemötta.

Bemötande handlar om hur vi beter oss mot varandra, om den attityd, inställning och människosyn vi har. Bemötande handlar också om förhållningssätt och om ömsesidig respekt.

Delaktighet handlar bland annat om engagemang, att tillhöra något och att vara accepterad och att få vara med och bestämma och samspeja med andra.

Fundera gärna själv och prata med någon i din närhet vad bemötande och delaktighet innebär för dig.

Om du vill vara med så kommer jag att göra en intervju med dig.

- Intervjun tar mellan 30 till 60 minuter.
- Du får själv avgöra var vi ska träffas och när det passar dig.
- Jag kommer att använda en bandspelare under intervjun för att jag ska komma ihåg vad vi pratade om.
- Det är bara jag och min handledare Pia som kommer att lyssna på banden efter att du och jag träffats.
- Ingen annan kommer att veta vad just du sagt.
- Informationen kommer att skrivas ner och blandas för att sedan skrivas i en rapport.
- Jag kommer att träffa mellan 10 och 12 ungdomar och prata om ungefär samma sak som jag gör med dig.

Ditt deltagande i den här studien är frivilligt, vilket innebär att du själv får bestämma om du vill vara med eller inte och du kan när som helst meddela mig om att du inte vill vara med. Du får gärna kontakta mig innan eller efteråt om du har några frågor. Om du har en anhörig som undrar något är givetvis han eller hon också välkommen att kontakta mig.

Med vänliga hälsningar

Sofie Byhlin

Mitt telefonnummer är XXXXXXXX och min e-post adress är XXXXXXXXXX
Min handledare heter Pia Käcker och om du vill kontakta henne kan du göra det på telefon XXXXXX eller skicka e-post till adress XXXXXXXX

Vill du vara med? Kryssa då i rutan ja,

JA

Vill du inte vara med? Kryssa då i rutan nej,

NEJ

Skriv ditt
namn _____

Skriv ditt
telefonnummer _____

Skriv din e-postadress (om du har
någon) _____

Skriv gärna också **hur** du vill bli kontaktad, exempelvis via telefon, sms, e-post eller genom någon annan

Intervjuguide

Bilaga 3

Kön, ålder, slutade skolan? fick beslut när? vem initierade kontakt till handläggare? typ av verksamhet? boendeform idag?

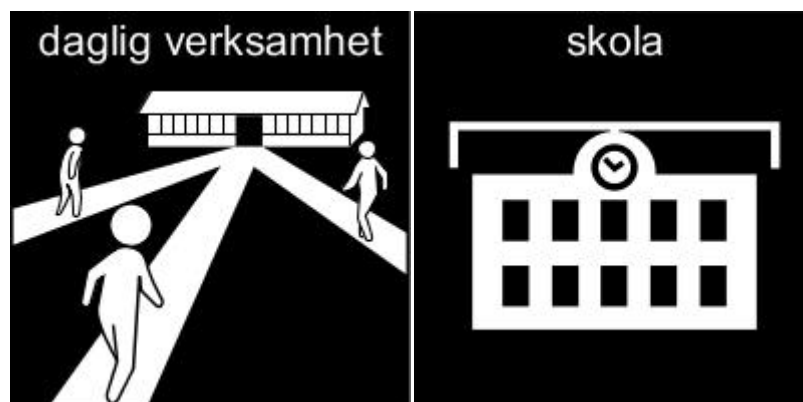
Jag kommer nu att börja intervjun med att fråga om bemötande

1. Kan du beskriva för mig vad ett **gott/bra** bemötande är?
 - a. *Har du något exempel på det?*
2. Kan du beskriva för mig vad ett **dåligt** bemötande är?
 - a. *Har du något exempel på det?*
3. Vad är viktigt för dig i bemötandet?
4. Hur upplevde du bemötandet **då du sökte** daglig verksamhet?
5. Hur upplevde du bemötandet **när du påbörjade** ditt arbete alternativt din utbildning?
6. Hur upplever du bemötandet **idag** på ditt arbete alternativt din utbildning?
 - a. *Vad är det som har gör att det är bra alternativt mindre bra?*
7. Hur uppfattar du ordet brukare?
8. Hur tycker du att man ska bemöta personer som har en funktionsnedsättning?

Jag kommer nu att byta tema från bemötande till delaktighet

9. Kan du beskriva för mig vad det innebär att vara delaktig?
 - a. *Kan du ge mig något exempel på det?*
10. Kan du beskriva för mig vad det innebär att inte vara delaktig?
 - a. *Kan du ge mig något exempel på det?*
11. Hur delaktig var du **när du sökte** daglig verksamhet?
12. Hur delaktig var du **när du påbörjade** ditt arbete alternativt din utbildning?
13. Hur delaktig är du **idag** på ditt arbete alternativt din utbildning?
 - a. *Är du så delaktig som du vill vara?*
14. Har ni personalmöten alternativt klassmöten?
 - a. *Kan du beskriva hur de går till?*
15. Kan du påverka dina arbetstider?
16. Kan du påverka dina arbetsuppgifter?
17. Deltar du i några utbildningar på ditt jobb?

Bemötande

Delaktighet

